

กลไกในการสร้างกลของกลอนกลบทไทย

การวิเคราะห์เกี่ยวกับกลไกในการสร้างกลของกลอนกลบทไทยนี้ ผู้วิจัยได้นำกลอนกลบททั้ง ๓ สมัยซึ่งมีทั้งหมด ๒๐๘ บทนั้นมาจำแนกเข้าเป็นกลุ่มตามชื่อของกลบท คือ ชื่อที่เหมือนกัน เช่น กลบทยี่สิบสี่ ซึ่งมิปรากฏทั้ง ๓ สมัยก็จัดไว้ในกลุ่มเดียวกัน หรือชื่อของกลอนกลบทที่คล้ายคลึงกันจนสามารถที่จะสันนิษฐานได้ว่าเป็นกลอนกลบทชนิดเดียวกัน เช่น กลบทภูกินหาง และกลบทภูกลืนหาง เป็นต้น ผู้วิจัยก็จัด กลบทภูกินหางและกลบทภูกลืนหาง ไว้ในกลุ่มเดียวกัน จากการจำแนกเข้าเป็นกลุ่มดังกล่าวก็จะได้ กลอนกลบททั้งหมด ๑๐๑ กลุ่มหรือ ๑๐๑ ชนิด

จากกลบททั้ง ๑๐๑ ชนิดนี้ ผู้วิจัยก็ได้ทำการวิเคราะห์หลักของกลไปตามลำดับที่ละกลบท (ดังตัวอย่างในภาคผนวก ก.) แล้วผู้วิจัยจึงนำกลบทที่วิเคราะห์แล้วนี้มาแยกประเภท โดยใช้เกณฑ์ที่สอดคล้องกับมิติของ Crystal (1969) ในเรื่องของสื่อที่ใช้ เนื่องจากกลอนกลบทเป็นเสมือนเกมปริศนาที่ผู้แต่งส่งไปยังผู้รับสาร ดังนั้นผู้รับสารจะต้องอ่านกลอนกลบทด้วยตาก่อนที่จะอ่านออกเสียง นั่นคือ รูปของสื่อหรือรูปแบบการเขียนของกลอนกลบทจะเป็นสิ่งแรกที่ผู้รับสารสังเกตเห็น ด้วยเหตุผลนี้ ผู้วิจัยจึงแบ่งกลอนกลบทตามรูปที่เขียนออก เป็น ๒ ประเภทใหญ่ก่อน คือ

๓.๑.๑ กลอนกลบทที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกับกลอนสุภาพ

๓.๑.๒ กลอนกลบทที่มีรูปแบบพิเศษ

เมื่อแบ่งกลอนกลบทเข้าเป็น ๒ ประเภทแล้ว ผู้วิจัยก็ทำการวิเคราะห์หลักกลไกในการสร้างกลของกลอนกลบทไทยซึ่งกลไกหลักนี้จะเป็นเครื่องช่วยให้เข้าใจถึงวิธีการ

ในการสร้างกลของกวีได้ กลไกหลักในการสร้างกลนี้จะกล่าวโดยละเอียดต่อไป

มีเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยได้จัดแบ่งชนิดของกลหรือเงื่อนไขของกลออกเป็นชนิดต่างๆ ดังที่เสนอไว้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ โดยเฉพาะการแยกชนิดของกลที่เป็นเสียงออกจากชนิดของกลที่เป็นตัวอักษร ทั้งที่ดูเผินแล้วควรจะเป็นเรื่องเดียวกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วในเรื่องของกลที่ผู้แต่งส่งไปยังผู้รับนั้น ผู้แต่งได้แยกกลทางเสียงออกจากกลทางอักษรอย่างเด็ดขาด ดังเห็นได้จาก กลบทสุนทรภะกล ซึ่งบังคับให้ใช้แต่ "สอ" กลบทวิมลวาที ซึ่งบังคับให้ใช้แต่ "ศอ" และกลบทอธิศอักษร ซึ่งบังคับให้ใช้แต่ "ขอ" ตามปกติ ตัว "ส ศ และ ข" นี้จะออกเสียง "/s/" เหมือนกันหมด แต่การที่กลบทมีบังคับแบบนี้ แสดงให้เห็นว่ามุ่งบังคับเกี่ยวกับตัวอักษรเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้วิจัยจึงแยกกลทางเสียงกับกลทางอักษรออกจากกัน

การเสนอผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับกลไกในการสร้างกลของกลอนกลบทไทยนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงหัวข้อสำคัญที่เกี่ยวข้อง เป็นลำดับไป และการยกตัวอย่างประกอบผลการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่าง กลอนกลบทอย่างน้อย ๑ บทหรือ ๔ วรรคซึ่งจะเรียงลำดับดังนี้

(วรรคสลับ) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

(วรรครับ) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

(วรรครอง) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

(วรรคส่ง) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

หัวข้อสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผลการวิเคราะห์มีดังนี้

- ๓.๑ ประเภทของกลอนกลบท
- ๓.๒ กลไกหลักในการสร้างกลของกลอนกลบทไทย
- ๓.๓ กลไกในการสร้างกลของกลอนกลบทที่มีรูปแบบเหมือนกลอนสุภาพ
- ๓.๔ กลไกในการสร้างกลของกลอนกลบทที่มีรูปแบบพิเศษ
- ๓.๕ กลไกในการสร้างกลของกลอนกลบทที่ปรากฏใหม่และไม่มีปรากฏอีก

ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ประเภทของกลอนกลบท

กลอนกลบทที่ปรากฏในหนังสือศิริวิบุลยคติชาดกมีจำนวน ๘๖ กลบท ส่วนคำราเพลงยาวกลบทและกลอักษรมี ๖๔ กลบท และ กลบทสุภาณิศมี ๔๘ กลบท รวมทั้งสิ้นมีจำนวน ๒๐๘ กลบท ในจำนวนนี้จะมีกลอนกลบทที่มีชื่อซ้ำกันคือ เป็นกลบทชนิดเดียวกันปรากฏทั้งในหนังสือศิริวิบุลยคติชาดก คำราเพลงยาวกลบทและกลอักษร และกลบทสุภาณิศอยู่ ๔๓ กลบท ได้แก่

กลบทกบเด่นค้อยหอย สบัดสนับ อนาคตพันธ์ ธงนำริ้ว รักร้อย กิรเก็บบัว พยัคฆ์ข้ามห้วย สิงห์ใจเล่นหาง ก้านค้อคอก วัฬพันหลัก ระลอกแก้วกระทบฝั่ง ครีพิศพรณ สารถิ์ชักรถ หงษ์คาบพวงแก้ว สร้อยสน อักษรสังวาส ศรีประดับ(ประดับ) มยุราพื่อนทาง กะแต่ไต่ไม้ อักษรล้วน กบเด่นสามตอน พระจันทร์ทรงกลด ยติกังค์ เบญจวรรณห่าสี อักษรสลบล้วน นาคเกี้ยวระหวัด เลือช่อนเลียบ คุลาช่อนลูก กบเด่นสลักเพชร มังกร คานแก้ว(คายนแก้ว) งูกิน(กลืน)หาง ครอบจักรวาล นาคราชแผลงฤทธิ์ ถอยหลัง เข้าคลอง จิตรสามชั้น ม้าลาพอง คมในฝัก กลมกลืนกลอน ลิ่นตะกวดคณอง บัวบานกลีบ ดอกไม้ พวงคานอง(กุ้ร้อย) กบเด่นกลางสระบัว และนกกางปีก

ส่วนกลบทที่ปรากฏซ้ำเฉพาะในหนังสือศิริวิบุลยคติชาดกและคำราเพลงยาวกลบท และกลอักษรมีเพียง ๕ กลบท ได้แก่ กลบทตะเข็บใต้ชอน คุริยางคจาเรียง กวางเดินคง อักษรกลอนตาย และพิณประสานสาย

สำหรับกลบทที่ปรากฏเฉพาะในคำราเพลงยาวกลบทและกลอักษร และกลบทสุภาณิศ มี ๑๔ ชนิด ได้แก่ กลบทพักพันร้าน วิสูตรสองไซ เลางวางตรวจ กิรรรา เจ้าเขินเด่นด้าบุค นารายณ์ประลองศิลป์ สุรางค์ระบำ ดวงเดือนประดับดาว ช้างประสานงา พวงแก้วกุดั่น ศรีเพชรพวง ม้าเทียมรถ เทพชุมนุม เมฆลาเรียนแก้ว และค่านีรนางสระ

นอกจากนี้จะมีกลบทที่ปรากฏเฉพาะในหนังสือศิริวิบุลยคติชาดกเท่านั้นจำนวน ๓๗ กลบท ได้แก่ กลบทคุณมท มธูรสวาทิ สิงห์พาท จตุรงค์นายก นารายณ์ทรงเครื่อง

บังคับให้ใช้แค่ ก กา   บังคับให้ใช้ ก กา กน   บังคับให้ใช้ ก กา กน กง   บังคับให้ใช้
 ก กา กน กง กค   บังคับให้ใช้ ก กา กน กง กค กก   บังคับให้ใช้ ก กา กน กง กค
 กก กบ   บังคับให้ใช้ ก กา กน กง กค กก กบ กม   หนังสือลึกลับ จตุรงค์ประคับ
 บุษบงแย้มผกา ภูรินเชยซาบ(ทราบ)เกสร ทศประวัติ ภูกระหวัดหาง จตุรงค์ขม
 วมลาที่ อธิปัตย์อักษร ถาวรธิดา โสภณาอนุกุล ศรีษะมก บวรโชติภว วสันตศิลาภาที่
 มาลีโรสภิต วิภลิตสพสา กลอนลิลิต อักษรบริพันธ์ อักษรล้วน ช้างชูวง อักษรระบิล
 นมีชื่อ อุภาจรุณีวิลาส กระจายนะมณฑล และอินทาทิกร

ดังนั้นหากจะนับชนิดของกลอนตามชื่อของกลอนกลบทแล้วจะคงเหลือกลอนกลบท
 เพียง ๑๐๑ ชนิดเท่านั้น และในการวิเคราะห์พบว่า กลอนกลบททุกชนิดจะมีส่วนประกอบ
 ทั่วไปเหมือนกัน คือ จะประกอบด้วยลักษณะทางฉันทลักษณ์แบบ "กลอนแปด" และ "กล"
 ซึ่งกลนี้จะมีสูตรโครงสร้างของกลหลักแตกต่างกันไป แต่เมื่อพิจารณาทุกกลบททั้ง ๑๐๑
 ชนิดนี้ ความมีคิของ Crystal (1969) ในเรื่องหนังสือ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัย
 จึงแบ่งกลอนกลบทออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่คือ

๓.๑.๑ กลอนกลบทที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกับกลอนสุภาพ หมายถึง กลอน
 กลบทที่มีรูปแบบการเขียนเรียงเป็นวรรคว ไปตามลำดับและมีจำนวนพยางค์ในแต่ละวรรค
 เท่ากับกลอนสุภาพ มีทั้งหมด ๘๗ ชนิด

๓.๑.๒ กลอนกลบทที่มีรูปแบบพิเศษ หมายถึง กลอนกลบทที่มีรูปแบบใน
 การเขียนแตกต่างไปจากรูปแบบการเขียนของกลอนสุภาพ เช่น ไม่เขียนเรียงเป็นวรรคว
 แบบกลอนสุภาพ หรือ อาจมีจำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคน้อยกว่ากลอนสุภาพจนเห็นความแตก
 ต่างกันได้อย่างชัดเจนมีทั้งหมด ๑๒ ชนิด

๓.๒ กลไกหลักในการสร้างกลของกลอนกลบทไทย

จากการวิเคราะห์กลอนกลบทที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ผู้วิจัยพบว่ากลไกในการ

สร้างกลของกวีผู้แต่งกลอนกลบทไทยนั้นจะประกอบด้วย กลไกสำคัญที่นำมาใช้เป็นหลักในการสร้างกลเพียง ๖ ประการ ได้แก่

๓.๒.๑ ชนิดของกล (Structure of Device) หมายถึงชนิดของโครงสร้างภาษาที่นำมาใช้เป็นกลหรือเงื่อนไขในการสร้างกลเป็น เสียง พยางค์ อักษร หรือเงื่อนไขผสม ในที่นี้จะใช้คำย่อว่า ST

๓.๒.๒ แบบของกล (Type of Device) หมายถึงข้อบังคับของกลว่าจะให้เป็นกลแบบใด เช่น เป็นการซ้ำ หรือ การกำหนดเฉพาะ ฯลฯ ในที่นี้จะใช้คำย่อว่า TY

๓.๒.๓ ลักษณะของกล (Feature of Device) จำนวนความซ้ำซ้อนของกล ในที่นี้จะใช้คำย่อว่า FT

๓.๒.๔ ตำแหน่งที่เกิด (Position of Device) หมายถึงว่ากลนั้นจะเกิดในที่ใด เช่น เกิดในวรรคเดียวกันหรือเกิดต่างวรรค ในที่นี้จะใช้คำย่อว่า P

๓.๒.๕ จำนวนของหน่วยต้นแบบ (Original Units) หมายถึงจำนวนเสียง พยางค์ อักษร ที่เป็นต้นแบบและเงื่อนไขของกล ในที่นี้จะใช้คำย่อว่า O

๓.๒.๖ จำนวนของหน่วยผลลัพธ์ (Generated Units) หมายถึงผลรวมของหน่วยต้นแบบกับจำนวนรูปเสียง รูปพยางค์ หรือรูปอักษร ที่เกิดจากการใช้กลนั้นต่อหนึ่งหน่วยต้นแบบ ในที่นี้จะใช้คำย่อว่า G

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๒.๑ ชนิดของกล (ST)

ชนิดของกลหมายถึง ชนิดของโครงสร้างภาษาที่นำมาใช้เป็นกลหรือเงื่อนไขในการสร้างกลว่าจะ เป็นเสียง พยางค์ อักษร หรือ ผสม ที่พบในการวิจัยนี้มีรายละเอียดคือ

ก. เสียงในภาษาที่นำมาใช้ในการสร้างกล ซึ่งพบในการวิจัยนี้มีทั้ง เสียงสระและ เสียงพยัญชนะ โดยมีภาษานำมาใช้เป็น ๓ กลุ่มย่อยคือ

๑. เสียงสระ (Vowel) หมายถึงการสร้างกลเป็นเสียงสระแต่เพียง

อย่างเดียวกัน เช่น กลบท้าหน้าต่อคอก กวีจะกำหนดค่าให้พยางค์สุดท้ายและรองสุดท้ายของแต่ละวรรคมีเสียงสระซ้ำกัน

ตัวอย่าง

"ว่าข้าบาทนงน้อบองกายหมาย จะนากบ้ายเข้าในไพรวันสี่นต์"

(ศิริวิบูลย์คดีชาคก)

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่าพยางค์ที่ขีดเส้นใต้ในแต่ละวรรคจะมีเสียงสระ /a:/, /a/ เหมือนกัน และถึงแม้พยางค์อื่นจะมีเสียงสระเดียวกันด้วย เช่น พยางค์ที่ ๑ กับพยางค์ที่ ๒ ของวรรคแรก (ว่า กับ ข้า) แต่ พยางค์เหล่านี้มีเสียงอื่นของกลบท้าหน้าต่อคอก

เพื่อความสะดวกในการที่จะกล่าวถึงต่อไปผู้วิจัยจะใช้ V แทนเสียงสระ

๒. เสียงพยัญชนะ (Consonant) หมายถึงการสร้างกลเป็นเสียงพยัญชนะแต่เพียงอย่างเดียว เช่น กลบทักขรล้วน กวีจะกำหนดค่าให้ทุกพยางค์ในแต่ละวรรคมีเสียงพยัญชนะต้นเดียวกัน

ตัวอย่าง

"เสียงลูกแล้วเล่าโรมละเล็งลอง จิตรเจตจงจ่อจจจจเจียมจน"

(ศิริวิบูลย์คดีชาคก)

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่า เสียงพยัญชนะต้นในแต่ละวรรคจะเป็นเสียงเดียวกัน เช่นในวรรคสลับจะมีเสียง /l/ เหมือนกัน เพราะเป็นเงื่อนไขในการสร้างกลของกลบทักขรล้วนนี้

เพื่อความสะดวกในการที่จะกล่าวถึงต่อไปผู้วิจัยจะใช้ C แทนเสียงพยัญชนะ

๓. เสียงพยัญชนะและเสียงสระ (Consonant and Vowel) หมายถึง การที่วิสร้างกลเป็นทั้งเสียงพยัญชนะและเสียงสระ เช่น กลบทบเค้นสามตอน กวีจะสร้างกลเป็นทั้งเสียงพยัญชนะและเสียงสระ

ตัวอย่าง เช่น

"นอนแอนเนออิงนิงอ้วน

ศรีกรวนครวณร่าคารน"

(ศิริวิบูลย์คดีชาคก)

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่า ในแต่ละวรรคจะมีเสียงพยัญชนะ ๒ เสียงซ้ำกัน เช่น วรรคสลับจะมี

เสียงพยัญชนะ /n/,/?/ ซ้ำกัน และจะมีเสียงสระซ้ำกัน ๒ เสียง คือ เสียงสระใน พยางค์ที่ ๒ กับ ๓ และเสียงสระในพยางค์ที่ ๔ กับ ๕ เช่นวรรคสดับจะมีเสียงสระ/ε:/ ,/i/ ซ้ำกัน

เพื่อความสะดวกในการที่จะกล่าวถึงต่อไปผู้วิจัยจะใช้ C,V แทน

ข. พยางค์ (Syllable) นอกจากการใช้เสียงสระและพยัญชนะมาสร้าง กลแล้วพบว่าก็ยังใช้พยางค์มาเป็นเงื่อนไขในการสร้างกลด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะใช้ Sy แทน ในการที่จะกล่าวถึงต่อไป

ตัวอย่าง เช่น

"ฟังฟังคากับคูกาทวงทีที"

(กลบทสุภาษิต)

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่าการซ้ำรูปของพยางค์ที่อยู่ต้นวรรคคือ "ฟังฟัง" และการซ้ำรูปของ พยางค์ท้ายวรรคคือ "ทีที"

ค. ตัวอักษร (Alphabet) พบว่าก็มีมีการนำตัวอักษรที่ใช้เขียนแทนเสียง ทั้งตัวอักษรที่เขียนแทนเสียงพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์มาใช้ในการสร้างกลด้วย ผู้วิจัย จะใช้ AL แทนในการที่จะกล่าวถึงต่อไป

ดังนั้นหากกลบทใดที่ใช้ตัวอักษรที่เขียนแทนเสียงพยัญชนะ เป็นเงื่อนไขในการ สร้างกล เช่น กลบทอธิศัอักษร บังคับให้ใช้แค่ "ษ" ในกรณีนี้ผู้วิจัยก็จะใช้ ALC แทน

หากกลบทใดที่ใช้ตัวอักษรที่เขียนแทนเสียงสระ เป็นเงื่อนไขในการสร้างกล เช่น กลบทวารธิตรา บังคับให้ใช้ "ไม้้วน" ในกรณีนี้ผู้วิจัยก็จะใช้ ALV

หากกลบทใดที่ใช้ตัวอักษรที่เขียนแทนเสียงวรรณยุกต์เป็นเงื่อนไขในการสร้าง กล เช่น กลบทศรีประคัม จะมีการบังคับใช้รูปวรรณยุกต์เอก (๑) และรูปวรรณยุกต์โท (๒) ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะใช้ ALT แทน

ง. เงื่อนไขผสม (Mix) หมายถึงการที่กวีนำเงื่อนไขในการสร้างกลทั้ง ๓ ชนิดที่กล่าวมาข้างต้นแล้วตั้งแต่ ๒ ชนิดขึ้นไปมาสร้างเป็นกล เช่น การนำเสียงและ

พยางค์มาเป็นเงื่อนไขในการสร้างกลอนที่นี้จะใช้คำย่อว่า Mx

ตัวอย่าง เช่น

"ผูกมัดผูกมือเท้าทิ้งขว้าง

ให้เพลิงให้พลายุสว่างสามกาย"

(ศิริวิบูลย์ทัศนศาสตร์)

จากตัวอย่างเห็นว่า เงื่อนไขในการสร้างกลอนของกลบทนี้ คือ การซ้ำรูปพยางค์ เช่น ผูก กับ ผูก และการซ้ำเสียงพยัญชนะต้น เช่น เสียง "ม" ในพยางค์ มัด กับ มือ ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะใช้ MxSyC แทนในการกล่าวถึงต่อไป

๓.๒.๒ แบบของกล (TY)

แบบของกลหมายถึงวิธีการในการสร้างกลของกวีว่าจะทำให้เกิดกลแบบใด ที่พบ มี ๒ แบบใหญ่คือ

ก. การซ้ำ (Repetition) หมายถึงการที่กวีต้องการให้มีการปรากฏของเงื่อนไขที่นำมาสร้างเป็นกลมากกว่า ๑ ครั้งขึ้นไป เช่น การปรากฏของเสียงสระ "อา" ๒ ครั้ง ฯลฯ ในที่นี้จะใช้ R แทนเมื่อจะกล่าวถึงต่อไป

เช่น "ราชาราชังนั่งนิกรัง" ที่กล่าวมาแล้วจะมีรูปแบบของกลเป็น +R

ข. การกำหนดเฉพาะ (Limitation) หมายถึงการที่กวีกำหนดลักษณะบางอย่างเป็นพิเศษลงไปบนกลอนกลบทนั้นๆ เช่น กำหนดว่ากลอนกลบทนี้ต้องใช้แต่คำตายเท่านั้น ฯลฯ ในที่นี้จะใช้ L แทนโดยแบ่งเป็น

L₁ = การกำหนดที่มาของพยางค์

L₂ = การกำหนดจำนวนพยางค์

L₃ = การกำหนดน้ำหนักของพยางค์

L₄ = การกำหนดมาตราการประสมอักษร

L₅ = การกำหนดการเรียงพยางค์

L₆ = การกำหนดรูปแบบการเขียนพยางค์

๓.๒.๓ ลักษณะของกล (FT)

ลักษณะของกล เป็นการจำแนกกลตามความซับซ้อน ที่พบมีลักษณะแตกต่างกัน ๒ ประการ

ก. แบบธรรมดาหรือแบบไม่ซับซ้อน (Simple) หมายถึงการที่วิาใช้แบบในการสร้างกลเพียงแบบใดแบบเดียว เช่น ใช้การซ้ำเพียงวิธีเดียว ฯลฯ ในที่นี้จะใช้ S แทนในการกล่าวถึงต่อไป

ข. แบบซับซ้อน (Multiple) หมายถึงการที่วิาใช้แบบในการสร้างกลมากกว่า ๑ แบบ เช่น ใช้ทั้งการซ้ำและการกำหนดเฉพาะ ฯลฯ ในที่นี้จะใช้ M แทนในการกล่าวถึงต่อไป

๓.๒.๔ ความแ่งที่เกิด (P)

ความแ่งที่เกิดหมายถึง การที่วิากำหนดว่ากลนั้นจะเกิด ณที่ใดในคาประพันธ์ ความแ่งที่เกิดของกลนี้พบว่าสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ชนิดใหญ่ คือ

ก. เกิดในวรรคเดียวกันหมายถึงการที่วิากำหนดคาให้ต้นแบบและสิ่งที่เกิดขึ้น หลังจากใช้กลแล้วอยู่ในวรรคเดียวกัน ในที่นี้จะใช้ P_1 แทน กลที่เกิดในวรรคเดียวกันนี้ยังแบ่งย่อยได้อีกตามคาแห่งของหน่วยต้นแบบและคาแห่งของหน่วยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้ว ดังนั้นเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะใช้หมายเลขลำดับที่ของพยางค์ที่เป็นหน่วยต้นแบบและพยางค์ที่เป็นหน่วยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้ววางไว้ข้างหน้า P_1 เช่น $3-4 P_1 =$ หน่วยต้นแบบคือพยางค์ที่ ๓ และหน่วยผลลัพธ์ที่เกิดจากการใช้กลนั้นแล้วคือพยางค์ที่ ๔

หากมีพยางค์ต้นแบบมากกว่า ๑ พยางค์ ก็จะใช้เครื่องหมาย (/) คั่นไว้ เช่น

$1-2/3-4 P_1 =$ หน่วยต้นแบบมี ๒ หน่วยคือพยางค์ที่ ๑ และพยางค์ที่ ๓ ส่วนหน่วยผลลัพธ์ที่เป็นผลที่เกิดจากการใช้กลของพยางค์ที่ ๑ ก็คือพยางค์ที่ ๒ สำหรับหน่วยผลลัพธ์ที่เป็นผลที่เกิดจากการใช้กลของพยางค์ที่ ๓ คือพยางค์ที่ ๔ นั้นเองจำนวนของหน่วยผลลัพธ์บางครั้งอาจมีมากกว่า ๑ หน่วยก็ได้ ซึ่งผู้วิจัยก็จะใส่ไว้ข้างหลัง - เช่นเดียวกัน

เช่น 1-34 P₁ = หน่วยต้นแบบคือพยางค์ที่ ๑ และหน่วยผลลัพธ์ที่เกิดจากการใช้กลแล้วคือพยางค์ที่ ๓ และ ๔

ตัวอย่าง เช่น

"นับนับแต่นั้นแม่ขวัญเมือง" = 1-2 P₁ ดังนี้เป็นต้น

ข. เกิดในต่างวรรค หมายถึงการที่กำหนดให้กลเกิดขึ้นในคำประพันธ์ที่อยู่คนละวรรคกัน คือพยางค์ที่เป็นหน่วยต้นแบบกับพยางค์ที่เป็นหน่วยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วจะอยู่คนละวรรคกัน ในที่นี้จะใช้ P₂ แทน

ตัวอย่าง เช่น

"นานเนิ่นเกินชวบปิ่นมีช่อง ช่องช่วยรับประดับประคองสมรสมาน" = P₂ และเนื่องจากการเกิดในต่างวรรคยังแบ่งย่อยได้อีกหลายแบบดังนั้นเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ผู้วิจัยจะขอกำหนดดังนี้

จะใช้ P₂ แทนในกรณีพยางค์ที่เป็นหน่วยต้นแบบและพยางค์ที่เป็นหน่วยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วเป็นพยางค์ที่อยู่ต่อเนื่องกัน เช่น เป็นวรรคเดียวกับวรรครับ หรือ วรรครับกับวรรครอง หรือวรรครองกับวรรคส่ง ฯลฯ

จะใช้ตัวเลขแสดงจำนวนใส่ไว้หน้า P₂ ในกรณีที่กลนั้นเกิดในต่างวรรคและเกิดมากกว่า ๑ วรรค เช่น

4P₂ = กลจะเกิดใน ๔ วรรคที่อยู่ต่อเนื่องกัน

nP₂ = กลเกิดในทุกวรรคของคำประพันธ์

frnP₂ = กลนี้จะเกิดเฉพาะวรรคที่อยู่ข้างหน้าทุกวรรค

เช่น

"ลูกเอ๋ยแม่จะเล่าให้เจ้าฟัง ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

ลูกเอ๋ยเมื่อแรกเริ่มเดิมแต่ก่อน ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐"

bInP₂ = กลนี้จะเกิดเฉพาะวรรคที่อยู่ข้างหลังทุกวรรค

เช่น

"0 0 0 0 0 0 0 0 0

พ่อ เอ๊ยแม่จะตั้งอุทาหรณ์

0 0 0 0 0 0 0 0 0

พ่อ เอ๊ยยังไม่จรมาอยู่พร"

๓.๒.๕ จำนวนของหน่วยคั่นแบบ (O)

จำนวนของหน่วยคั่นแบบ หมายถึงจำนวนของเสียง พยางค์ อักษร ฯลฯ ที่ควีนำมาใช้เป็นคั่นแบบหรือเงื่อนไขของกล เช่น กวีจะสร้างกลด้วยวิธีการซ้ำเสียงพยัญชนะก็จะกำหนดว่าใช้เสียงพยัญชนะคั่นแบบ ๑ เสียง หรือ ๒ เสียง เป็นคั่น เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์จะใช้ตัวเลขแสดงจำนวนไว้ข้างล่าง 0

เช่น O_1 = จำนวนของหน่วยคั่นแบบมี ๑ หน่วย

O_2 = จำนวนของหน่วยคั่นแบบมี ๒ หน่วย

๓.๒.๖ จำนวนของหน่วยผลลัพธ์ (G)

จำนวนของหน่วยผลลัพธ์ หมายถึงผลรวมของหน่วยคั่นแบบกับจำนวนรูปเสียง รูปพยางค์ หรือรูปอักษร ที่เกิดจากการใช้กลนั้นๆ ต่อหนึ่งหน่วยคั่นแบบ ในการวิเคราะห์จะใช้ตัวเลขแสดงจำนวนไว้ข้างล่าง G

เช่น G_2 = จำนวนของหน่วยผลลัพธ์เป็น ๒ หน่วยต่อหน่วยคั่นแบบ ๑ หน่วย นั่นคือ หากมี เสียงพยัญชนะคั่นแบบเป็น O_1 ก็จะมีเสียงพยัญชนะคั่นแบบรวมกับเสียงพยัญชนะที่เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วเป็น ๒ เสียง หรือหากมีเสียงพยัญชนะคั่นแบบเป็น O_2 ก็จะมีเสียงพยัญชนะคั่นแบบรวมกับเสียงพยัญชนะที่เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วเป็น $2 \times 2 = 4$ เสียง

จากกลไกหลักในการสร้างกลทั้ง ๖ ประการนี้ กวีสามารถนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการสร้างกลจนกลบทได้เป็นจำนวนมากมาย โดยที่กลอนกลบทแต่ละกลบทนั้นจะมีลักษณะเฉพาะแบบที่มันซ้ำกันเลย

๓.๓ กลไกในการสร้างกลของกลอนกลบทที่มีรูปแบบเหมือนกลอนสุภาพ

กลไกหลักในการสร้างกลของกลอนกลบทไทยทั้ง ๖ ประการซึ่งมี ชนิดของกล (ST) แบบของกล (TY) ลักษณะของกล (FT) ตำแหน่งที่เกิด (P) จำนวนของหน่วยต้นแบบ (O) และจำนวนของหน่วยผลลัพธ์ (G) นั้น กลไกที่จะเป็นเครื่องจำแนกกลอนกลบทที่มีรูปแบบเหมือนกลอนสุภาพจำนวน ๘๗ ชนิดออกจากกันได้เป็นอย่างดีที่สุด คือ ชนิดของกลซึ่งหมายถึง โครงสร้างภาษาที่นำมาใช้เป็นกล อันได้แก่ เสียง พยางค์ ตัวอักษร หรือเงื่อนไขผสม ดังนั้นผู้วิจัยจึงแบ่งกลอนกลบทที่มีรูปแบบเหมือนกลอนสุภาพออกตามชนิดของกลเป็น ๔ ประเภทคือ

- ๓.๓.๑ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียง
- ๓.๓.๒ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางพยางค์
- ๓.๓.๓ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางตัวอักษร
- ๓.๓.๔ กลอนกลบทที่ใช้กลไกผสม

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๓.๑ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียง

กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียงแบ่ง เป็นกลุ่มย่อยได้อีก ๓ กลุ่มคือ

- ๓.๓.๑.๑ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียงสระ (V)
- ๓.๓.๑.๒ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียงพยัญชนะ (C)
- ๓.๓.๑.๓ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทั้ง เสียงพยัญชนะและเสียงสระ (C,V)

กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียงจะมีโครงสร้างกลไกหลักดังนี้

ชนิดของกลจะเป็นเสียงสระ เสียงพยัญชนะ หรือทั้ง เสียงพยัญชนะและเสียงสระ มีแบบของกลเป็น การซ้ำทั้งหมด ลักษณะของกลจะเป็นแบบธรรมชาติหรืออ่านซ้ำซ้อน ตำแหน่งของกลมีเกิดในวรรคเดียวกัน เกิดต่างวรรค และ เกิดทั้งวรรคเดียวกันและ

ต่างวรรค จำนวนของหน่วยต้นแบบมีได้ตั้งแต่ ๑ หน่วยจนถึงมากที่สุด ๔ หน่วยและมีจำนวนของหน่วยผลลัพธ์ได้ตั้งแต่ ๒ หน่วยถึงมากที่สุด ๔ หน่วย

กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียงนี้มีทั้งหมด ๒๖ ชนิดซึ่งแต่ละชนิดจะมีโครงสร้างกลไก เฉพาะแตกต่างกัน ดังแสดงไว้ในตารางที่ ๔ ต่อไปนี้

เนื่องจากกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียงในแต่ละกลุ่มอาจจะมีกลไกบางชนิดซ้ำกัน ผู้วิจัยจะใส่กลไกทุกชนิดลง เฉพาะกลบทแรกในแต่ละกลุ่มที่แยกไว้เท่านั้น ส่วนกลบทอื่นที่ตามมา ผู้วิจัยจะใส่เฉพาะกลไกที่แตกต่างออกไปซึ่ง เป็นกลไกที่ทำให้กลบทนั้นต่างจากกลบทอื่น และตารางที่แสดงโครงสร้างกลไกเหล่านี้ ผู้วิจัยจะเรียงไปตาม ชนิดของกล แบบของกล ตำแหน่งที่เกิดของกล จำนวนของหน่วยต้นแบบ และจำนวนของหน่วยผลลัพธ์ตามลำดับ เหมือนที่ได้อธิบายไปข้างต้นแล้ว คือ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียงจะเรียงลำดับจากกลบทที่ใช้กลไกทางเสียงสระก่อน ต่อมาจึง เป็นกลบทที่ใช้กลไกทางเสียงพยัญชนะ และกลบทที่ใช้กลไกทางเสียงสระและเสียงพยัญชนะ ส่วนแบบของกลก็จะเรียงลำดับจาก การซ้ำก่อน แล้วจึง เป็นการกำหนดเฉพาะ ลักษณะของกลก็จะเรียงลำดับจากกลที่เป็นแบบธรรมดาไปหากกลที่มีแบบซับซ้อน ตำแหน่งที่เกิดของกลก็จะเริ่มจากตำแหน่งที่เกิดภายในวรรคเดียวกันก่อน ซึ่งจะพิจารณาจากพยางค์ที่อยู่ต้นวรรคก่อนด้วย เรื่อยไปจนถึงพยางค์ที่อยู่ท้ายวรรค เมื่อหมดกลบทที่เกิดในวรรคเดียวกันแล้ว จะต่อด้วยกลบทที่เกิดในต่างวรรค แล้วจึงตามด้วยกลบทที่เกิดทั้งวรรคเดียวกันและต่างวรรค ส่วนจำนวนของหน่วยต้นแบบ และจำนวนของหน่วยผลลัพธ์จะ เริ่มจากจำนวนที่น้อยไปหามากตามลำดับ

ตารางที่ ๔ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียง

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
<u>๑. กลุ่มเสียงสระ</u>						
๑. สิงห์คดเล่นทาง	+V	+R	+S	+5-6P ₁	+O ₁	+G ₂
๒. ก้านคอดอก	+	+	+	+7-8P ₁	+	+
๓. อักษรสังวาศ	+	+	+	+1-2/ 7-8P ₁	+O ₂	+
๔. ช้างชูงวง	+	+	+	+3-4/ 6-7P ₁	+	+
๕. เทพชุมนุม	+	+	+	+3-4/ 5-7P ₁	+	+
๖. มธูรสวาที	+	+	+	+3-4/ 5-7frP ₁ ,5-7blP ₁	+O ₁₋₂	+
<u>๒. กลุ่มเสียงพยัญชนะ</u>						
กลุ่มที่ ๒.๑ เกิดนวรรคเดียวกัน						
๑. อักษรล้วน	+C	+R	+S	+5-7P ₁	+O ₁	+G ₃
๒. เบทจวรรณห้าสี่	+	+	+	+1-5P ₁	+	+G ₅
๓. อักษรล้วน(ชื่อซ้ำกัน)	+	+	+	+nP ₁	+	+G ₈
๔. ครีษะมก	+	+	+	+2-58/ 3-69P ₁	+O ₂	+G ₃

ตารางที่ ๕ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียง(ต่อ)

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
๕. เเลงวางตรวจ	+C	+R	+S	+1-23/ 6-78P ₁	+O ₂	+G ₃
๖. เจ้าเซ็นเด่นค้ำบุด	+	+	+	+1-357/ 2-46P ₁	+	+G ₃₋₄
๗. ระลอกแก้วกระทบฝั่ง	+	+	+	+1-4/ 2-5/ 3-6P ₁	+O ₃	+G ₂
๘. กิณรรา	+	+	+	+2-3/ 5-6/ 8-9P ₁	+	+
๙. คางเคื่อนประดับดาว	+	+	+	+1-2/ 3-4/ 5-67P ₁	+	+G ₂₋₃
<u>กลุ่มที่ ๒.๒ เกิดต่างวรรค</u>						
๑. งูกระหวัดหาง	+C	+R	+S	+ P ₂	+O ₁	+G ₂
๒. อักษรบริพันธ์	+	+	+	+	+O ₃	+
<u>๓. กลุ่มเสียงพยัญชนะและสระ</u>						
<u>กลุ่มที่ ๓.๑ เกิดในวรรคเดียวกัน</u>						
๑. สุรางค์ระบำ	+C, V	+R	+S	+P ₁	+OC ₂ V ₁	+G ₂
๒. มัญชุคคี	+	+	+	+	+OC ₂ V ₂	+

ตารางที่ ๔ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียง (ต่อ)

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
๓. คาเน็รนางสระ	+C, V	+R	+S	+1-2/ 3-4/ 6-7P ₁	+OC ₃ V ₁	+G ₂
๔. กบเค้นค้อยหอย	+	+	+	+1-4/ 2-5/ 3-6P ₁	+	+
๕. อักษรสลับล้วน	+	+	+	+1-23/ 4-56/ 7-89P ₁	+OC ₃ V ₂	+GC ₃ V ₂
๖. กบเค้นสลักเพ็ชร	+	+	+	+1-47/ 2-58/ 3-69P ₁	+	+
๗. นารายณ์ทรงเครื่อง	+	+	+	+	+OC ₄ V ₁	+G ₂
กลุ่มที่ ๓.๒ เกิดทั้งวรรคเดียวกัน และต่างวรรค						
๑. ช้างประสาธนา	+C, V	+R	+S	+P ₁ +P ₂	+OV ₁ +OC ₃	+G ₂
๒. นาคราชเพลงฤทธิ์	+	+	+	+	+OV ₁ +OC ₃ V ₁	+

จากตารางจะเห็นได้ว่า กลอนกลบทที่เข้ากลไกทางเสียงสระ (+V) ทั้ง ๖ ชนิด จะมีชนิดของกล แบบของกล ลักษณะของกลและจำนวนของหน่วยผลลัพธ์เหมือนกันแต่จะต่างกันตรงตำแหน่งที่เกิดและจำนวนของหน่วยต้นแบบ ดังจะเปรียบเทียบให้เห็นคือ กลบทสิงห์โค(โค)เล่นหาง จะมีตำแหน่งของเสียงสระที่เป็นกลอยู่ติดกันภายในวรรค ดังแผนผัง

$$0000V_1V_100$$

ในที่นี้ 0 = พยางค์ ๑ พยางค์ V_1 = พยางค์ที่มีเสียงสระต้นแบบเสียงที่ ๑

ตัวอย่างเช่น

"พวกอำมาตย์แห่งท้าวเจ้ากรุงศรี   ล้วนเลิศดีเกรงหมกเทศศึกษา
นั่งมีผู้สู้ต่อรถอุทธา   ออกระอาท้าวจบภพจักรพาห"
(ศิริวิบูลภักดีชภาค)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระซ้ำกัน เช่น วรรคสุดท้าย จะมีเสียงสระ/a:/ซ้ำกัน กลบทห้านค้อคอก จะมีตำแหน่งของเสียงสระที่เป็นกลดังแผนผัง

$$000000V_1V_1$$

ตัวอย่างเช่น

"ครั้นรุ่งรางสว่างรัศมีศรี   พระภูมิสีเคิร เนินป่าหา
ซึ่งผลนน้ำกลักลาคดาษปามา   ให้หลยาเจ้าเสวยเชษสมชม"
(ศิริวิบูลภักดีชภาค)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระซ้ำกัน เช่น วรรคสุดท้ายจะมีเสียงสระ/i:/ซ้ำกัน ส่วนกลบทอักษรสังวาศ ช้างสูงวง และเทพชุมนุม จะมีจำนวนของหน่วยต้นแบบเป็น ๒ หน่วยเท่ากัน แต่จะมีตำแหน่งที่เกิดของเสียงสระที่เป็นต้นแบบและเสียงสระที่เหมือนกัน ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากเข้ากลแล้วต่างกัน คือ

กลบทอักษรสังวาศ จะมีเสียงสระที่เป็นกลดังแผนผัง

$$V_1V_10000V_2V_2$$

ในที่นี้ V_2 = พยางค์ที่มีเสียงสระต้นแบบเสียงที่ ๒

ตัวอย่าง เช่น

" <u>ส่วนนวลเจ้าล้ำเลิศประโลมโฉม</u>	<u>คล้ายทนายหมันคคคจครคังหวิง</u>
<u>เพราะเงาะเงาเนบุตรสุดมั่งคั่ง</u>	<u>เปรียบเทียบคังได้เสวยเซยสมขม"</u>
(ศิริวิบูลภิตติชชาคก)	

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายจะมีเสียงสระ/ua/และ/o:/ซ้ำกัน

กลบทข้างสูงวาง จะมีเสียงสระที่เป็นกลดั่งแผนผัง

0 0 V₁ V₁ 0 V₂ V₂ 0

ตัวอย่าง เช่น

" <u>บุตรบังคมก้มเศียรราบกราบทูล</u>	<u>ตามเค้ามูลสกุลนักปราชญ์บาทพิไสมย</u>
<u>ว่าน่ควรจวนพระองค์ปลงชีพา</u>	<u>ม้วยบรรลโงจพยาบาลบาทแทนคุณ"</u>
(ศิริวิบูลภิตติชชาคก)	

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายจะมีเสียงสระ /o/และ/a:/ซ้ำกัน

กลบทเทพชุมนุม จะมีเสียงสระที่เป็นกลดั่งแผนผัง

0 0 V₁ V₁ V₂ 0 V₂ 0

ตัวอย่าง เช่น

" <u>หวานเพลนเกินการจนหวานสิ้น</u>	<u>ฉุนขึ้นลิ้นกลั่นลิ้นล้วนสรรพผล</u>
<u>เพียรบันบอนซ้อนคั่นขึ้นบันบน</u>	<u>จวนเจียนจนยลยวนเช่นชวนพะวง"</u>
(กลบทสุภายิต)	

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายจะมีเสียงสระ/ə:/และ/a:/ซ้ำกัน

สำหรับกลบทมธุรสวาที นั้นจะมีโครงสร้างที่แปลกออกไปคือวรรคแรกจะมีการซ้ำเสียงสระ ๒ เสียงแต่วรรคที่ตามมาจะซ้ำเสียงสระเพียง ๑ เสียง ดังแผนผัง

0 0 V₁ V₁ V₂ 0 V₂ 0   0 0 0 0 V₃ 0 V₃ 0

านที่นี้ $V_3 =$ พยางค์ที่มีเสียงสระต้นแบบเสียงที่ ๓

ตัวอย่าง เช่น

"ชื่อจัมปากหลาก เลิศประ เสริฐดี	เจ้าธานียศกิติ์มัทศรา
คารงภพลบเลิศประ เสริฐโลกย์	เบนจอมจกจุลจักรอรรมหา"
(ศิริวิบุลภคิตติชาคก)	

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้ เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระซ้ำกัน เช่นวรรคสค์บจะมีเสียงสระ/a:/และ /อ:/ ซ้ำกัน

ส่วนกลอนกลบทที่ใช้กลากทางเสียงพยัญชนะ (+C) จะสามารถแยกตามตำแหน่งที่เกิดได้เป็น ๒ กลุ่มคือ กลุ่มแรกจะเป็นกลอนกลบทที่หน่วยต้นแบบและหน่วยผลลัพธ์อยู่ในวรรคเดียวกันได้แก่ กลบทอักษรล้วน เญจวรรณห้าสิ อักษรล้วน(ชื่อซ้ำกัน) ครियะมก เลวงวางตรวจ เจ้าเขินเด่นคำบุค ระลอกแก้วกระทนฝั่ง กินรรา และดวงเดือนประดับดาว ส่วนกลุ่มที่ ๒ จะเป็นกลอนกลบทที่หน่วยต้นแบบและหน่วยผลลัพธ์อยู่ต่างวรรคกันมี ๒ กลบทคือ ฎุกระหวัดหางและอักษรบริพันธ์คงจะ เปรียบเทียบให้เห็นตาม กลบทที่มีจำนวนหน่วยต้นแบบเท่ากัน

กลบทที่มีหน่วยต้นแบบเป็น ๑ หน่วยคือ กลบทอักษรล้วน กลบทเญจวรรณห้าสิ และกลบทอักษรล้วน(ชื่อซ้ำกัน) ทั้ง ๓ มีลักษณะเฉพาะต่างกันดังนี้

กลบทอักษรล้วน จะมีเสียงพยัญชนะที่เป็นกลดังแผนผัง

0 0 0 C₁ C₁ C₁ 0 0

านที่นี้ $C_1 =$ พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๑

ตัวอย่าง เช่น

"จักกลับกล่าวคำว เติมคาบศน้อย	ครันสุริยะลอย เลื่อนล่องส่องสว่างดี
สว่างแจ้งแสงศรีสุริย์จรัส	เลื่อนลอยลัด เขาแก้วมุนธร"
(ศิริวิบุลภคิตติชาคก)	

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้ เป็นพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะซ้ำกัน เช่นวรรคสค์บจะมีเสียงพยัญชนะต้น/d/ ซ้ำกัน กลบทชนิดนี้พบเฉพาะในหนังสือศิริวิบุลภคิตติชาคก เท่านั้น

กลบทเบญจวรรณห้าสี่(ศรี) จะมีเสียงพยัญชนะที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$C_1 C_1 C_1 C_1 C_1 0 0 0$$

ตัวอย่าง เช่น

"จอมจักร เจ้าแจ้ง เจาะพัง เพราะพร้อม จวนจิตรจ้องจวนใจสงสัยสนิท
ไม่หมายมั่นมุ่งมาทบุตรคาคคิก จอแจจิตรจวนเจือไม่เชื่อใจ"
(ศิริวิบุลภิตติชาตก)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้ เป็นพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่น วรรคสลับจะมีเสียงพยัญชนะต้น /c/ ซ้ำกัน

กลบทอักษรล้วน(ชื่อซ้ำกัน) จะมีเสียงพยัญชนะที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$C_1 C_1 C_1 C_1 C_1 C_1 C_1 C_1$$

ตัวอย่าง เช่น

"จากจอมเจ้าจวนจิตรจิตรจัก เจียน ำห้หันเหียนหุนหันหันเหवाल
เคินเคียวแก้วคุ้มคั่นคั่นคองคอง ท้อแท้ทวนหับเทาท้าวท้าวทาง"
(ศิริวิบุลภิตติชาตก)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้ เป็นพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสลับจะมีเสียงพยัญชนะต้น /c/ ซ้ำกันทั้งวรรค

กลบทนี้จะพบในหนังสือกลอนกลบททั้ง ๓ ฉบับคือ หนังสือศิริวิบุลภิตติชาตก คาราวาเพลงยาว กลบทและกลอักษรและกลบทสุภาษิต

กลบทที่มีจำนวนของหน่วยต้นแบบเป็น ๒ หน่วยคือ กลบทตรีษะมก กลบทเลววางตรวจและกลบทเจ้าเขินเด่นคำบุค จะมีลักษณะเฉพาะต่างกัันดังนี้

กลบทตรีษะมก จะมีเสียงพยัญชนะที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$0 C_1 C_2 0 C_1 C_2 0 C_1 C_2 \text{ หรือ } C_1 C_2 0 C_1 C_2 0 C_1 C_2 0$$

ในที่นี้ C_2 = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๒

ตัวอย่าง เช่น

"สิ้นอาสัญนาอาศรมที่อาศรมย อนาคตาจนารถอ้อางชาง
 พระองค์เดียวพระอับเบเลียพระองค์นาง ม้วยชีพวางสิ้นชีวาทมชาดชีวัง"
 (ศิริวิบุลจิตติชาติก)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้ เป็นพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายจะมีเสียงพยัญชนะต้น
 /ʔ/ และ /s/ ซ้ำกัน

กลบทเล่างวางตรวจ จะมีเสียงพยัญชนะที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$C_1 C_1 C_1 0 0 C_2 C_2 C_2$$

ตัวอย่าง เช่น

"คูกุดังยังไม่คุ่นเคียง เคย ใจอ้อก อย่ยแก้กรรมจะจาจา
 คิดแค้นาคราเซที่นางหนีนาย เราช่างร้ายจึงร้ายส่ายเสาะสาง"
 (หมื่นนิพนธ์อักษร : ตำราเพลงยาว)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้ เป็นพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายจะมีเสียงพยัญชนะต้น
 /d/ และ /kh/ ซ้ำกัน

กลบทเจ้าเขินเด่นค้ำบุค จะมีเสียงพยัญชนะที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$C_1 C_2 C_1 C_2 C_1 C_2 C_1$$

ตัวอย่าง เช่น

"สุดคั่นสนข้อส่อคาสน เห็นช่อนท่อนควรวานคิดหา
 เรื่องต้องร้องต่างร้างคารา ยิ่งทำยากทางอย่างที่ยล"
 (กลบทสุภามิต)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้ เป็นพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายจะมีเสียงพยัญชนะต้น
 /s/ และ /kh/ ซ้ำกัน

กลบทที่มีหน่วยต้นแบบเป็น ๓ หน่วย คือกลบทระลอกแก้วกระทนัง กลบททินรรา
 และกลบทวางเดือนประดับดาว ทั้ง ๓ กลบทนี้จะมีลักษณะเฉพาะต่างกันคือ
 กลบทระลอกแก้วกระทนัง จะมีเสียงพยัญชนะที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$C_1 C_2 C_3 C_1 C_2 C_3 0 0 0$$

านที่นี้ C₃ = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๓

ตัวอย่าง เช่น

"ตั้งอกซลคุณชายเหมือนว้ายเวียน แสนทพลสู้ทนเพียรเวียนตะกาย
แลเห็นฟ้าเหสีหวาผั่งยังลืบลิ้ว เปลี่ยนใจหวัด เป่าจิตรทวิวิทวระทหาย"

(นายเกด : คาราวาเพลงยาว)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายจะมีเสียงพยัญชนะต้น

/d/ ,/t/ และ /ch/ซ้ำกัน

กลบทวนเดือนประดับดาว จะมีเสียงพยัญชนะที่เป็นกลดั่งแผนผัง

C₁ C₁ C₂ C₂ C₃ C₃ C₃

ตัวอย่าง เช่น

"ชวดเซยเลขสามความเขวนขวาง เคลื่อนคลายหมายใหม่ใจจืดจาง
เห็นห่างว่าง เว้นเล่นเลขละเลิง บักเป่าว่าวว่องคล่อง เคลื่อนคล้อย"

(นายทัตมหาดเล็ก : คาราวาเพลงยาว)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายจะมีเสียงพยัญชนะต้น

/ch/ ,/l/ และ /khw/ซ้ำกัน

กลบทินรรา จะมีเสียงพยัญชนะที่เป็นกลดั่งแผนผัง

O C₁ C₁ O C₂ C₂ O C₃ C₃

ตัวอย่าง เช่น

"ขจัดจิตรชนิดหน้ายระคายข้อง ระเบียบเบื้องตระ เคื่องต้องสนองทูน
คคิคุจะชูชองประคองคุณ จะลึกลับจะพันภูมประมุขมี"

(กลบทสุภาณิศ)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายจะมีเสียงพยัญชนะต้น

/c/ ,/n/ และ /kh/ ซ้ำกัน

ส่วนกลบทานกลุ่มที่ ๒ ซึ่งจะเป็นกลบทที่หน่วยต้นแบบ และหน่วยผลลัพธ์อยู่ต่าง
วรรคกันจะมีอยู่ ๒ กลบทคือ กลบทหวุกระหวัดทางและอักษรบริพันธ์จะมีลักษณะ เฉพาะแตก

ต่างกันดังนี้

กลบทงูกระหวัดหาง จะมีเสียงพยัญชนะที่เป็นกลดั่งแผนผัง

0 0 0 0 0 0 0 C₁   C₁ 0 0 0 0 0 0 -

ในที่นี้ 0 = พยางค์ ๑ พยางค์   C₁ = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๑
- = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบให้มีการซ้ำเสียงต่อไปใหม่

ตัวอย่าง เช่น

"จพิศิวตวิศวัตสังเฝ้าจิงจิงจิตร   ๖๖ เจ้าคิดแค้นขึ้นรีน เริงแสรน
สุดเหมือนหมากคล้ายวิศกวิศกแค้น   ศึกษักแน่นถึงคุณภารุญรัก"
(ศิริวิบุลภิตติชาดก)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นพยางค์ท้ายวรรคสับกับพยางค์
แรกวรรครับจะมีเสียงพยัญชนะต้น /c/ ซ้ำกัน

กลบทอักษรบริพันธ์ จะมีเสียงพยัญชนะที่เป็นกลดั่งแผนผัง

0 0 0 0 0 0 C₁ C₂ C₃   C₁ C₂ C₃ 0 0 0 - - -

C₂ = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๒
C₃ = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๓

ตัวอย่าง เช่น

"อันเรื่องท้าวยศกิติ์จอมอุทิศเรศ   เจ้าอุ้มรา เรื่อง เคชดวง เจตสมาน
จิตรเสมอเหมือนมหาสุธาธาร   สุตที่เทียบเปรียบปานพระหาไทย"
(ศิริวิบุลภิตติชาดก)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่น วรรคสับและวรรครับจะมี
เสียงพยัญชนะต้นของพยางค์ ๓ พยางค์ คือ /c/, /r/ และ /r/ ซ้ำกัน

สำหรับกลอนกลบทที่ใช้กลไกทั้ง เสียงพยัญชนะและ เสียงสระ (+C, V) ก็แบ่ง
ย่อยได้เป็น ๒ กลุ่มตามตำแหน่งที่เกิดกลเช่นเดียวกับกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางเสียงพยัญชนะ
ดังรายละเอียดคือ กลุ่มที่ ๑ จะมี ๗ กลบทได้แก่ กลบทสุรางค์ระบำ มัณฑุกดตี คาเนิร
นางสระ กบเต้นค้อยหอย อักษรสลบลิ้น กบเต้นสลักเพชร และนารายณ์ทรงเครื่อง

แต่ละกลบทจะมีโครงสร้าง เฉพาะแตกต่างกันไปคือ

กลบทสุรารังกระบาท จะมีเสียงพยัญชนะและเสียงสระที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$0 \quad C_1 C_2 V_1 \quad C_1 V_1 C_2 \quad 0 \quad C_1 \quad C_2$$

0 = พยางค์ ๑ พยางค์

C_1 = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๑

C_2 = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๒

V_1 = พยางค์ที่มีเสียงสระต้นแบบ

ตัวอย่างเช่น

"อย่าคิดมาก ขาด มัน สำคัญ ง

นทาง ฟุ้ง ท่ง เพื่อที่ เหื่อ พวย

นแม่ เรื่อง เนื่อง เจ้า สา เนา ร อ ย

เบน ช า ว ห ล อ ย ค อ ย ห ล ่า ด ั ว ย ค า พ ล ิ น"

(กลบทสุภามิต)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระหรือเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่น วรรคสค์มีเสียงสระ/a:/ และเสียงพยัญชนะต้น /m/ ซ้ำกัน

กลบทพยัญหาคคิ(เกินสามตอน) หรือ กบเกินสามตอน จะมีเสียงพยัญชนะและเสียงสระที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$C_1 \quad C_2 V_1 \quad C_1 V_1 \quad C_2 V_2 \quad C_1 V_2 \quad C_2$$

V_2 = พยางค์ที่มีเสียงสระต้นแบบเสียงที่ ๒

ตัวอย่างเช่น

"เลือ ร อ ง ส อ ง เร ียง เส ียง ร า น

ก อ ง ห า ญ า ร อ ก ก ห ว น

น อ น แ อ น แ น อ ิง น ิง อ ้ว น

ค ร ิ ก ร า น ค ร า ว ร ู ร า ร น"

(ศิริวิบุลยภคิตชาคก)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระหรือเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสค์มีเสียงสระ /จ:/ และ /ia/ซ้ำกัน และมีเสียงพยัญชนะต้น /s/และ/r/ ซ้ำกันด้วย

กลบทคานีรนางสระ จะมีเสียงพยัญชนะและเสียงสระที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$C_1 \quad C_1 V_1 \quad C_2 V_1 \quad C_2 \quad 0 \quad C_3 \quad C_3$$

C_3 = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๓

ตัวอย่าง เช่น

" <u>พืง</u> <u>เฟ่ง</u> <u>เล่ง</u> <u>เลศ</u> <u>ลิ่ง</u> <u>เกศ</u> <u>กิจ</u>	<u>จง</u> <u>จิก</u> <u>ซิด</u> <u>ซอบ</u> <u>พืง</u> <u>สูบ</u> <u>สูวน</u>
<u>ครอง</u> <u>ครีก</u> <u>นิก</u> <u>นบ</u> <u>ทวน</u>	<u>เปล</u> <u>พลาง</u> <u>ท่าง</u> <u>ทวน</u> <u>มัก</u> <u>จวน</u> <u>จวน</u> "
	(กลบทสุภามิต)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระหรือเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายมีเสียงสระ/e/ซ้ำกัน และมีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน ๓ เสียงคือ /ph/, /l/ และ /k/

กลบทบทเด่นค้อยหอย จะมีเสียงพยัญชนะและเสียงสระที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$C_1 \ C_2 \ C_3 V_1 \ C_1 V_1 \ C_2 \ C_3 \ 0 \ 0 \ 0$$

ตัวอย่าง เช่น

" <u>ยก</u> <u>หัด</u> <u>ถนัด</u> <u>น้อม</u> <u>ยอม</u> <u>หัด</u> <u>ถนัด</u> <u>นั่ง</u> <u>ขึ้น</u> <u>ตั้ง</u> <u>เศียร</u>	<u>น้ำ</u> <u>ใจ</u> <u>ตริก</u> <u>นิก</u> <u>จิตร</u> <u>ครอง</u> <u>ต่าง</u> <u>ทอง</u> <u>เทียน</u>
<u>แจ่ม</u> <u>จวน</u> <u>อง</u> <u>จง</u> <u>จา</u> <u>เนียร</u> <u>บัง</u> <u>คม</u> <u>คัล</u>	<u>ยุคล</u> <u>บัง</u> <u>ยัง</u> <u>คู่</u> <u>บาท</u> <u>พระ</u> <u>ศา</u> <u>สดา</u> "
	(ศิริวิบูลภักดีชาตก)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระหรือเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายมีเสียงสระซ้ำกัน ๑ เสียงคือสระ/ว:/ และมีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน ๓ เสียงคือ /j/, /h/ และ /n/

กลบทอักษรสลับล้วน จะมีเสียงพยัญชนะและเสียงสระที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$C_1 \ C_1 \ C_1 V_1 \ C_2 V_1 \ C_2 \ C_2 V_2 \ C_3 V_2 \ C_3 \ C_3$$

ตัวอย่าง เช่น

" <u>กา</u> <u>เกาะ</u> <u>กิง</u> <u>จิง</u> <u>จร</u> <u>จน</u> <u>จับ</u> <u>จับ</u> <u>เจียร</u> <u>เหงา</u>	<u>เปล่า</u> <u>เปลี่ย</u> <u>ว</u> <u>เปล่า</u> <u>เหงา</u> <u>เงื่อง</u> <u>งง</u> <u>สง</u> <u>สาร</u> <u>สอง</u>
<u>นุก</u> <u>น้อย</u> <u>นึ่ง</u> <u>อิง</u> <u>แอบ</u> <u>อก</u> <u>หมก</u> <u>มุ่น</u> <u>มอง</u>	<u>เข้า</u> <u>เชื่อง</u> <u>ชื่อง</u> <u>มอง</u> <u>เมียง</u> <u>นม</u> <u>เคจร</u> <u>คร</u> <u>ควาญ</u> "
	(ศิริวิบูลภักดีชาตก)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระหรือเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสุดท้ายมีเสียงซ้ำกัน ๒ เสียงคือ /i/ และ /a/ และมีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน ๓ เสียงคือ /k/, /c/

และ /n/

กลบทบทเด่นสลักเพชร จะมีเสียงพยัญชนะและเสียงสระที่เป็นกลดั่งแผนผัง

$$C_1 \ C_2 \ C_3 V_1 \ C_1 V_1 \ C_2 \ C_3 V_2 \ C_1 V_2 \ C_2 \ C_3$$

ตัวอย่าง เช่น

"จน แต่ นก จก เต็ม หน้า จาก ตาม แน่น   มอง หน้า สู่ หมุ่น ก แสน แหม่น เนตร ใส
จับ ไม้ น้ำ เจ้า รณ ทอน จอน มาก าน   จิตร เปลี่ย ว เหงา เจ้า เปลี่ย ว หง า จบ ลอด คง ง"

(ศิริวิบูลย์ทัศนศาสตร์)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้ เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระหรือเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่นวรรคสองมีเสียงสระซ้ำกัน ๒ เสียงคือ /o/ และ /a:/ และมีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน ๓ เสียงคือ /c/, /t/ และ /n/

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่าการซ้ำเสียงสระนั้นบางครั้งอาจจะเป็นการซ้ำระหว่าง สระเสียงสั้น-ยาวก็ได้ เช่น สระอา /a:/ กับ สระอะ /a/ ในคำ น้ำ - เจ้า เป็นต้น
 กลมทวารายนทร์เครื่อง จะมีเสียงพยัญชนะและเสียงสระที่เป็นกลดังแผนผัง

$$C_1 C_2 V_1 C_1 V_1 C_2 C_3 C_4 C_3 C_4$$

C_4 = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกันเสียงที่ ๔

ตัวอย่าง เช่น

"ร อ ษ ร์ ล ี ย ม เอ ี้ย ม ล ั ค ี่ จ ั ค แ ง จ ั ม   ย ี อ น แ ย ม ย ่ ย ั ม ส ง ห ิม สุ ห อ ย
น ้ำ ย ว ล น ว ล ย ่า ง ว น าง ค ุ น อ ย   แ ช ล ม แ ช ม ล อ ย ภ ัก ค ร์ ช ็ อ ย พ ี ง ข ม"

(ศิริวิบูลย์ทัศนศาสตร์)

พยางค์ที่ขีดเส้นใต้ เป็นพยางค์ที่มีเสียงสระหรือเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน เช่น วรรคสองมีเสียงสระซ้ำกัน ๑ เสียงคือ /ia/ และมีเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน ๔ เสียงคือ /?/, /l/, /s/ และ /c/

สำหรับกลอนกลบทกลุ่มที่ ๒ ซึ่งจะต่างกับกลอนกลบทกลุ่มที่ ๑ ตรงที่เป็นการซ้ำเสียงพยัญชนะและสระของพยางค์ที่อยู่ทั้งวรรคเดียวกันและต่างวรรคกันจะมีเพียง ๒ กลบทคือ

กลมท้าวประสาธนา จะมีเสียงพยัญชนะและเสียงสระที่เป็นกลดังแผนผัง

$$O O V_1 V_1 O O C_1 C_2 C_3 \quad C_1 C_2 C_3 V_2 V_2 O O - - -$$

O = พยางค์ ๑ พยางค์ C_1 = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๑

C_2 = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๒

C_3 = พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นแบบเสียงที่ ๓

V_1 = พยางค์ที่มีเสียงสระต้นแบบในวรรคแรก

V_2 = พยางค์ที่มีเสียงสระต้นแบบในวรรคที่ ๒

- = พยางค์ที่มีเสียงต้นแบบให้เกิดการซ้ำในวรรคต่อไป

ตัวอย่าง เช่น

"บ่าวสาวแก่แลหลามตามตลาด   ตั้งตลอดร้านราษฎรไม่ขาดหล่น
มีของหลายขายค้าสารพรม   สำหรับแต่งประชันประชุมเรียง"

(หมื่นนิพนธ์อักษร : ตำราเพลงยาว)

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่า ในแต่ละวรรคจะมีการซ้ำเสียงสระ ๑ เสียง เช่นวรรคสับจะมีเสียงสระ /ε:/ ซ้ำกัน และในระหว่างวรรคที่อยู่ต่อเนื่องกันจะมีการซ้ำเสียงพยัญชนะต้น ๓ เสียง เช่นวรรคสับและวรรครับจะมีเสียงพยัญชนะต้น /t/, /t/ และ /l/ ซ้ำกัน กลบทนาคราชเพลงฤทธิ์ จะมีเสียงพยัญชนะและเสียงสระที่เป็นกลดังแผนผัง

0 0 V_1 V_1 0 C_1 C_2 C_3 V_2 C_1 V_2 C_2 C_3 V_3 V_3 0 - - -

V_3 = พยางค์ที่มีเสียงสระต้นแบบในวรรคที่ตามมา

ตัวอย่าง เช่น

"ไม่ต่างจิตรคิดว่าจริงทุกสิ่งล้วน   ก้านเสนหลากยากประมวณหมดสงไสย
ไม่สอดส่องดูให้ต้องตามเลศนัย   ไต่เล่หนีภคริก ไตรคูท่วงที"

(กลบทสุภายัต)

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่า แต่ละวรรคจะมีการซ้ำเสียงสระ ๑ เสียง เช่น วรรคสับจะมีเสียงสระ /i/ ซ้ำกัน และในระหว่างวรรคจะมีเสียงสระซ้ำกัน ๑ เสียงและเสียงพยัญชนะต้นซ้ำกัน ๓ เสียง เช่น วรรคสับและวรรครับจะมีเสียงสระ /ua/ ซ้ำกันและมีเสียงพยัญชนะต้น /th/, /s/ และ /l/ ซ้ำกัน

๓.๓.๒ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางพยางค์

กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางพยางค์นี้ จะมีชนิดของกลเป็นพยางค์เหมือนกันหมด แต่จะมีแบบของกลหรือวิธีการในการสร้างกลต่างกันเป็น ๓ แบบ คือมีการซ้ำ การกำหนดเฉพาะและทั้งการซ้ำและการกำหนดเฉพาะ ลักษณะของกลส่วนใหญ่เป็นแบบธรรมดาหรือไม่ซับซ้อน คำแห่งที่เกิดของกล มีเกิดในวรรคเดียวกัน เกิดต่างวรรค และเกิดทั้งวรรคเดียวกันและต่างวรรค จำนวนของหน่วยต้นแบบมีตั้งแต่ ๑ หน่วยจนถึงไม่จำกัดจำนวนและจำนวนของหน่วยผลลัพธ์ มีตั้งแต่ ๒ หน่วยจนถึงไม่จำกัดจำนวนเช่นเดียวกัน ผู้วิจัยได้แบ่งกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางพยางค์ ออกตามแบบของกล ซึ่งเป็นกลไกที่สามารถแยกกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางพยางค์ออกเป็นกลุ่มย่อยได้ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางพยางค์ได้แก่

๓.๓.๒.๑ กลอนกลบทที่ใช้การซ้ำพยางค์

๓.๓.๒.๒ กลอนกลบทที่ใช้การกำหนดเฉพาะ

๓.๓.๒.๓ กลอนกลบทที่ใช้ทั้งการซ้ำและการกำหนดเฉพาะ

กลอนกลบททั้ง ๓ กลุ่มนี้จะมีโครงสร้างเฉพาะแตกต่างกันในดังแสดงไว้ในตารางที่ ๕ ต่อไปนี้ โดยหากมีกลไกใดซ้ำกันก็จะแสดงไว้ในกลบทแรกและจะไม่เขียนซ้ำอีก

ตารางที่ ๕ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางพยางค์

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
<u>๑. การซ้ำพยางค์</u>						
<u>กลุ่มที่ ๑.๑ เกิดในวรรคเดียวกัน</u>						
๑. ธงนำริ้ว	+Sy	+R	+S	+1-2P ₁	+O ₁	+G ₂
๒. รักร้อย	+	+	+	+3-4	+	+
๓. ครอบจักรวาล	+	+	+	+1-8	+	+
๔. พยัคฆ์ข้ามห้วย	+	+	+	+3-8	+	+

ตารางที่ ๕ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางพยางค์(ต่อ)

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
๕. เสือซ่อนเล็บ	+Sy	+R	+S	+2-7P ₁	+O ₁	+G ₂
๖. กิณรเก็บบัว	+	+	+	+3-5	+	+
๗. ศรีพิศพรรณ	+	+	+	+	+	+G ₃
๘. มังกรคายแก้ว	+	+	+	+1-8/ 2-7P ₁	+O ₂	+
๙. สารถีชักรถ	+	+	+	+1-7/ 2-8P ₁	+	+G ₂
๑๐. มยุราพ้อนทาง	+	+	+	+1-2/ 7-8P ₁	+	+
๑๑. หงษ์คาบพวงแก้ว	+	+	+	+3-4/ 6-7P ₁	+	+
๑๒. สุริยางคจาเรียง	+	+	+	+1-2/ 4-5/ 7-8P ₁	+O ₃	+
๑๓. พระจันทร์ทรงกลด	+	+	+	+1-8/ 2-9/ 3-4P ₁	+	+
๑๔. ฉัตรสามชั้น	+	+	+	+1-9/ 2-8/ 3-7P ₁	+	+

ตารางที่ ๕ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางพยางค์(ต่อ)

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
๑๔. กระแตไต่ไม้	+Sy	+R	+S	+1(2,3)+0 ₁₋₃		+G ₂
				-(6,7)		
				8 P ₁		
<u>กลุ่มที่ ๑.๒</u> เกิดในต่างวรรค						
๑. วัวพันหลัก	+	+	+	+8-1P ₂	+0 ₁	+G ₂
๒. กวางเดินคาง	+	+	+	+2-2	+	+
๓. บุซบงแย้มผกา	+	+	+	+1-1	+	+
๔. ไม้เทียมรก	+	+	+	+78-12	+0 ₂	+
๕. นาคเกี่ยวกระหวัด	+	+	+	+78-21	+	+
๖. จรุงคประดับ	+	+	+	+4	+	+
๗. หงษ์ทองลีลา	+	+	+	+frnP ₂	+	+
				/blnP ₂		
๘. บัวบานกลีบ	+	+	+	+nP ₂	+	+
๙. กุณรินเซยทราบเกสร	+	+	+	+ P ₂	+0 ₂₋₅	+
๑๐. ทศประวัติ	+	+	+	+10	+0 ₃	+
<u>กลุ่มที่ ๑.๓</u> เกิดทั้งวรรคเดียวกันและต่างวรรค						
๑. พวงแก้วกุดั่น	+Sy	+R	+S	+P ₁₋₂	+0 ₁	+G ₂₋₃
๒. สร้อยสน	+	+	+	+3-4P ₁	+0 ₂₋₅	+G ₂
				1-3P ₂		

ตารางที่ ๕ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางพยางค์(ต่อ)

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
<u>๒. การกำหนด เฉพาะ</u>						
๑. สิงหาวาห	+Sy	+L ₁	+S	+P ₁	-	-
๒. จตุรงค์ยมนา	+	+	+	+1-8P ₁		
๓. ตะเข็บไค้ซอน	+	+L ₃	+	+nP ₂		
๔. อินทาทิกร	+	+	+	+		
๕. บารโศฎก	+	+	+	+		
๖. วสันตคิลกาวาที	+	+	+	+		
๗. มालินีโรสภิก	+	+	+	+		
๘. วิภลิตสหสา	+	+	+	+		
๙. ก กา	+	+L ₄	+	+		
๑๐. ก กา กน	+	+	+	+		
๑๑. ก กา กน กง	+	+	+	+		
๑๒. ก กา กน กง กค	+	+	+	+		
๑๓. ก กา กน กง กค กก	+	+	+	+		
๑๔. ก กา กน กง กค กก กบ	+	+	+	+		
๑๕. ก กา กน กง กค กก กบ กม	+	+	+	+		
๑๖. อักษรกลอนตาย	+	+	+	+		
๑๗. ถอยหลัง เข้าคลอง	+	+L ₅	+	+		
<u>๓. การซ้ำและการกำหนด เฉพาะ</u>						
๑๘. ยัติภังค์	+	+RL ₆	+M	+		

จากตาราง เห็นได้ว่า กลอนกลบททั้ง ๒ กลุ่มคือ กลอนกลบทที่ใช้การซ้ำและกลอนกลบทที่ใช้
การกำหนดเฉพาะจะมีโครงสร้างเกี่ยวกับ ชนิดของกลและลักษณะของกลแบบเดียวกันแต่จะมี
รูปแบบของกล ตำแหน่งที่เกิดจำนวนของหน่วยต้นแบบและจำนวนของหน่วยผลลัพธ์แตกต่างกัน
ดังจะกล่าวโดยละเอียดคือ

๓.๓.๒.๑ กลอนกลบทที่ใช้การซ้ำพยางค์ สามารถแยกกล่าวตามตำแหน่งที่เกิดและจำนวน
ของหน่วยต้นแบบได้เป็น

๑. กลุ่มที่เกิดในวรรคเดียวกัน แยกเป็นกลอนกลบทที่มีจำนวนของหน่วยต้นแบบ

๑ หน่วยมีทั้งหมด ๗ กลบท ได้แก่

กลบทหงษา(น้ำ)รีว กลบทนี้พยางค์ต้นแบบและพยางค์ที่มีรูปเหมือนกันที่เกิดหลังจากใช้กลแล้ว
จะอยู่ติดกันในต้นวรรคของแต่ละวรรค ดังแผนผัง

$$F_1 F_1 0 0 0 0 0$$

F_1 = พยางค์ที่มีรูปต้นแบบให้เกิดการซ้ำ 0 = พยางค์ ๑ พยางค์

ตัวอย่าง เช่น

"นับนับตั้งแต่นั้นแม่ชวิญเมือง   พ่องพ่องผิวผุค เหลืองรุ่ง เรืองสุค
ส่องส่องแสงรังษินี้ล้ำอุคม   ล้ำล้ำเลิศมนุษย์เจ้าทรงครรภ"
(ศิริวิบูลภักดีชภาค)

กลบทกร็กร้อย จะต่างจากกลบทหงษารีวตรงที่ตำแหน่งของพยางค์ต้นแบบและพยางค์ที่มีรูป
เหมือนกันซึ่ง เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วจะอยู่ติดกันภายในวรรคโดยส่วนใหญ่จะเป็นพยางค์ที่ ๓
และ ๔ ของแต่ละวรรค ดังแผนผัง

$$0 0 F_1 F_1 0 0 0 0$$

ตัวอย่าง เช่น

"ที่หวังใจจองริงทุกสิ่งลิ้น   น่มล้อลิ้นลิ้นลมคารมหวาน
ทุกวันทุกช่ทุกช่เหลือลิ้นจะทนทาน   ควรถารานรานรำวช่วารวนเร"
(จำจิตรนุกุล : คาราวาเพลงยาว)

กลบทครอบจักรวาล ต่างจากกลบทที่กล่าวมาแล้วข้างต้นตรงที่ตำแหน่งของพยางค์ต้นแบบจะ

อยู่ต้นวรรคส่วนพยางค์ที่มีรูปซ้ำกันซึ่ง เกิดขึ้นภายหลังจากใช้กลแล้วจะอยู่ที่ท้ายวรรค ดังแผนผัง

F₁ 0 0 0 0 0 0 F₁

ตัวอย่าง เช่น

"รู้สิ่งไรร้ายแรงมากอย่าอยากรู้   หวังแหว่หูปากจะนิ่งอย่ากริ่งหวัง
ตั้งหนึ่งห้องก้อง เสียงสำเนียงตั้ง   คือหยุดยังยังกังวานานกว่าคือ"
 (กลบทสุภาภิต)

กลบทพยัคฆ์ข้ามห้วย จะมีตำแหน่งของพยางค์ต้นแบบอยู่ที่พยางค์ที่ ๓ ของแต่ละวรรคเป็นส่วน
 ใหญ่ส่วนพยางค์ที่มีรูปซ้ำกันซึ่ง เกิดขึ้นภายหลังจากใช้กลแล้วจะอยู่ที่ท้ายวรรค ดังแผนผัง

0 0 F₁ 0 0 0 0 F₁

ตัวอย่าง เช่น

"ครั้นถึง เมืองตั้งค่ายไว้ใกล้เมือง   นับหมื่นแสนแน่น เนื่องรชธาแสน
จนล่วงแดน เกือบถึงพันกึ่งแดน   พวกรชธาหนาแน่นแสนรชธา"
 (ศิริวิบุลภิตติชาติ)

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่าบางครั้งจะมีการซ้ำรูปพยางค์ถึง ๒ พยางค์ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความหมาย
 ของพยางค์ เป็นสำคัญ

กลบทเสื่อซ้อนเสื่อ มีตำแหน่งของพยางค์ต้นแบบอยู่ที่พยางค์ที่ ๒ ของวรรคและพยางค์ที่มีรูป
 ซ้ำกันซึ่ง เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วจะอยู่ที่พยางค์ที่ ๒ นับจากท้ายวรรคเข้ามา ดังแผนผัง

0 F₁ 0 0 0 0 F₁ 0

ตัวอย่าง เช่น

"เอาใจหวังฟังข่าวหนาใจนัก   ให้อกซ้อนร้อนรักหนักอก เอ๋ย
หมายจักชมสมสนิทคิจัก เชย   ภาควร เฉย เลข ใบ แม่ คว ร เป็น"
 (นายช่างมหาคเล็ก : คาราวาเพลงยาว)

กลบทกนิรเก็บบัว จะมีตำแหน่งของพยางค์ต้นแบบอยู่ที่พยางค์ที่ ๓ และพยางค์ที่มีรูปซ้ำกันซึ่ง
 เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วจะอยู่ที่พยางค์ที่ ๔ ของแต่ละวรรคเป็นส่วนมาก ดังแผนผัง

0 0 F₁ 0 F₁ 0 0 0

ตัวอย่าง เช่น

"สั่งทัพเสร็จทัพแล้วรับสั่ง	ให้ทหารตั้งหาตั้งคูทหารนับ
ให้คูถูกขยักถูกขยักจะ เบิกทัพ	พวกโจรจับหาจับตาหรับครุ"

(ศิริวิบุลภิตติชาตภ)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าในบางวรรคตำแหน่งของพยางค์ต้นแบบจะอยู่ตรงพยางค์ที่ ๒ และพยางค์ที่มีรูปซ้ำกันจะอยู่ตรงพยางค์ที่ ๔ แทน กล่าวได้ว่ากำหนดค่าให้พยางค์ที่มีรูปซ้ำกันนี้มีตำแหน่งภายในวรรคโดยอยู่เว้นกันไป ๑ พยางค์เป็นสำคัญ

กลบทหรือพิพจน์ มีจำนวนของพยางค์ที่มีรูปซ้ำกัน ๓ พยางค์โดยมีตำแหน่งอยู่ภายในวรรคแต่ละวรรคซึ่งตำแหน่งของพยางค์นี้จะอยู่ห่างกันบ้างหรือติดกันบ้างก็ได้ ดังแผนผัง

O F₁ O F₁ F₁ O O O หรือ O O F₁ O F₁ O O F₁ ฯลฯ

ตัวอย่าง เช่น

"เที่ยวสืบข่าวสาวสาวที่สาวสวย	เห็นรูปสวยรื่นสวยสำรวยหนัก
พอผินพัศตร์พบพัศตร์ประสานพัศตร์	เวียนตามทัก เขานมัทขึ้นทักทาย"

(หลวงนายชาญภูเบศร์ : คำราเพลงยาวฯ)

กลอนกลบทที่มีจำนวนของหน่วยต้นแบบ ๒ หน่วยและมีตำแหน่งที่เกิดของกลอนวรรคเดียวกันมี ๔ กลบทได้แก่

กลบทฆังกรคาย(คาว)แก้ว เป็นกลบทที่ทวิใช้พยางค์ต้นแบบ ๒ พยางค์ ดังแผนผัง

F₁ F₂ O O O O F₂ F₁

F₁ = พยางค์ที่มีรูปต้นแบบรูปที่ ๑ F₂ = พยางค์ที่มีรูปต้นแบบรูปที่ ๒

ตัวอย่าง เช่น

"กอบกิจจาให้พินจุกิจกอบ	หลงอย่าลืมลิ้มแต่ชอบที่อย่าหลง
หงษ์หันเฝ้าเหล่ามิตรพิศหันหงษ์	ไกลใกล้เรียง เคียงคองวงษ์ใกล้ไกล"

(กลบทสุภาณิศ)

กลบทสารถิษฐ์กรถ แตกต่างจากกลบทฆังกรคายแก้วตรงการเรียงลำดับของพยางค์ที่มีรูปซ้ำซึ่งเกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วจะเรียงลำดับแบบเดียวกับพยางค์ต้นแบบ ดังแผนผัง

F₁ F₂ 0 0 0 0 F₁ F₂

ตัวอย่าง เช่น

"สุจริตคิดว่าตรงคงสุจริต   ไม่หมายจิตรเลยว่าจะไม่หมาย
กลับกลาย เปลี่ยน เงื่อนงำ ความกลับกลาย   สัญญา ไว้ ไม่ อาย คำสัญญา"

(หลวงนายชาญเบสร์ : คาราวาเพลงยาว)

กลบทมยุราพ้องทาง   ตำแหน่งของพยางค์ที่มีรูปซ้ำกันจะอยู่ติดกันทั้งในต้นวรรคและท้ายวรรค
คังแผนผัง

F₁ F₁ 0 0 0 0 F₂ F₂

ตัวอย่าง เช่น

"ทลทลเจ้าครวญหาว่ากามกาม   อกอก เอ๋ย เวร มา จ อง ผล ณ ผล ณ
ให้ ให้ เรา ร้าง รัก อยู่ นาน นาน   จอม จอม นาร กร า ช ก ม าร ค ล าน เม ียง เม ียง"

(ศิริวิบูลย์คดีชาคก)

กลบทหงษ์คาบพงแก้ว   ต่างกับกลบทมยุราพ้องทางตรงตำแหน่งของพยางค์ที่มีรูปซ้ำกันจะอยู่
ภายในวรรค   คังแผนผัง

0 0 F₁ F₁ 0 F₂ F₂ 0 0

ตัวอย่าง เช่น

"จัก กลับ กล่าว กล่าว ถึง มิ่ง มิ่ง เม ีย ช ว ณ   นับ แต่ วัน วัน แส น โศ ก โศ ก เศ ร ้า ศ รี
น ว าย ท ุ ท ุ ช ้ ถึง จอม จอม น ล ี   แส น ส ุ ค ที่ ที่ ท ุ ช ้ ถึง ถึง ก ศ ค า"

(ศิริวิบูลย์คดีชาคก)

กลอนกลบทที่มีจำนวนของหน่วยต้นแบบเป็น ๓ หน่วยและมีตำแหน่งที่เกิดในวรรค
เดียวกันมี ๓ กลบท ได้แก่

กลบทศุริยางคจาเรียง   มีจำนวนของพยางค์ต้นแบบที่มีการซ้ำรูปถึง ๓ พยางค์โดยพยางค์ที่
มีรูปซ้ำกันแต่ละคู่จะอยู่ติดกัน   คังแผนผัง

F₁ F₁ 0 F₂ F₂ 0 F₃ F₃ 0

ตัวอย่าง เช่น

"หวั่นหวั่นจิตรคิตคิตไปใจใจหวล   อ่อนอ่อนท้อรอรอรวนาวลนวลสมร
ท้าวท้าวแนบแอบแอบน้องย่องย่องจร   เท็น้อยเท็น้อยนอนนอนนอนไม้ไต้ไต้ไทร"
 (ศิริวิบุลภิกคิชาดก)

กลบทพระจันทร์ทรงกลด มีจำนวนของพยางค์ต้นแบบ ๓ พยางค์เท่ากับกลบทสุริยางคจ่าเรียง แต่ตำแหน่งของพยางค์ต้นแบบทั้ง ๓ พยางค์จะ เรียงต่อกันไป ๑ ชุดก่อนแล้วจะมีพยางค์ที่มีรูปซ้ำกับพยางค์ต้นแบบที่ ๓ ซึ่ง เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วอยู่ติดกับพยางค์ต้นแบบส่วนพยางค์ที่มีรูปซ้ำอีก ๒ พยางค์จะอยู่ติดกันท้ายวรรค ดังแผนผัง

F₁ F₂ F₃ F₃ 0 0 0 F₁ F₂

ตัวอย่าง เช่น

"ไม่ร้างรักรักไม่หน่ายหมายไม่ร้าง   ทั้งสองจิตรจิตรไม่จางกันทั้งสอง
สมบองหมายหมายไว้ได้สมบอง   เป็นกรรมโฉนโฉนสนองต้อง เป็นกรรม"
 (หลวงลิขิตปรีชา : ตาราเพลงยาวา)

กลบทครุสามชั้น ต่างจากกลบทพระจันทร์ทรงกลดตรงตำแหน่งของพยางค์ที่มีรูปซ้ำกับพยางค์ต้นแบบจะ เรียงติดกันอยู่ท้ายวรรคและ เรียงกลับกันด้วย ดังแผนผัง

F₁ F₂ F₃ 0 0 0 F₃ F₂ F₁

ตัวอย่าง เช่น

"ในการ เมื่อพระยาพาลเมื่อการใน   ทวนหันให้ใจคิดผันให้หันทวน
จวนใจคิตคิตจิตรคิตใจจวน   วายวอคควรม้ายมอคควรวอคควาย"
 (ศิริวิบุลภิกคิชาดก)

ส่วนกลบทที่มีจำนวนของหน่วยต้นแบบตั้งแต่ ๑ - ๓ หน่วยมีเพียง ๑ กลบทได้แก่ กลบทกระแตไต่ไม้ จะมีการซ้ำรูปพยางค์ที่มีจำนวนต้นแบบไม่เท่ากันในทุก ๓ วรรค คือ วรรคแรกจะมีพยางค์ต้นแบบให้เกิดรูปซ้ำ ๓ พยางค์วรรคที่ ๒ จะมีพยางค์ต้นแบบให้เกิดรูปซ้ำ ๒ พยางค์และวรรคที่ ๓ จะมีพยางค์ต้นแบบให้เกิดรูปซ้ำเพียงพยางค์เดียว วรรคต่อมา ก็จะเป็นการขึ้นต้นรอบใหม่คือมีพยางค์ต้นแบบให้เกิดรูปซ้ำ ๓ พยางค์และจะเป็นเช่นนี้

เรียงไปจนจบกลบทส่วนตำแหน่งของพยางค์ต้นแบบจะอยู่ติดกันต้นวรรคแต่ตำแหน่งของพยางค์ที่มีรูปซ้ำซึ่ง เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วจะอยู่ติดกันท้ายวรรค ดังแผนผัง

วรรคที่ ๑ F₁ F₂ F₃ 0 0 F₃ F₂ F₁   วรรคที่ ๒ F₁ F₂ 0 0 0 0 F₂ F₁
วรรคที่ ๓ F₁ 0 0 0 0 0 0 F₁

F₁ = พยางค์ที่มีรูปต้นแบบรูปที่ ๑   F₂ = พยางค์ที่มีรูปต้นแบบรูปที่ ๒
F₃ = พยางค์ที่มีรูปต้นแบบรูปที่ ๓   0 = พยางค์ ๑ พยางค์

ตัวอย่าง เช่น

"หมายเหตุมองมากสวาทน้องมากหมองหมาย

คล้ายเคลื่อนสุขทุกข์ทับไม่เคลื่อนคล้าย   วันต้อง เนตรมามงหน้าวาย วันวัน
คิดคืนค่าซ้ำพรวงค่าคืนคิด"

(ขุนธนสิทธิ์ : คาราวาเพลงยาว)

๒. กลุ่มที่เกิดในต่างวรรค สามารถแบ่งตามจำนวนของหน่วยต้นแบบได้ เป็น ๓ กลุ่มคือ กลุ่มที่มีจำนวนของหน่วยต้นแบบเป็น ๑ หน่วยมี ๓ กลบทาคัดแก่

กลบทหัวพันหลัก กลบทนี้พยางค์ที่อยู่ท้ายวรรคหน้าจะเป็นพยางค์ต้นแบบให้เกิดพยางค์ที่มีรูปซ้ำกันในพยางค์ต้นวรรคที่ตามมา ดังแผนผัง

0 0 0 0 0 0 0 F₁   F₁ 0 0 0 0 0 0 -
0 = พยางค์ ๑ พยางค์   F₁ = พยางค์ที่มีรูปซ้ำกัน
- = พยางค์ต้นแบบให้เกิดการซ้ำในวรรคต่อไป

ตัวอย่าง เช่น

"นาน เนิน เกิน ขาว ปีน มี ช่อ   ช่อ ช่วย รับ ประคอง ประคอง สมร สมาน
สมาน มี ครุ สนิท น้อง ช่วย ครอง การ   การ เห็น นาน ตาม เคือน ก็ เบือน ไป"

(หลวงนายชาญภูเบศร์ : คาราวาเพลงยาว)

กลบทวางเดิน (เคจร) คง ต่างจากกลบทหัวพันหลักตรงตำแหน่งของพยางค์ คือทั้งพยางค์ต้นแบบและพยางค์ที่มีรูปซ้ำซึ่ง เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วจะอยู่ภายในวรรค ดังแผนผัง

0 F₁ 0 0 0 0 0 0   0 F₁ 0 0 0 0 0 0

ตัวอย่าง เช่น

"ลูก <u>เอ๋ยม</u> แม่จะจัด เอานกแก้ว	นก <u>เอ๋ยม</u> บินมาแล้วมา เลี้ยงสมร
ยุง <u>เอ๋ยม</u> มา เบน เพื่อนพ่อน้อยจร	ยาง <u>เอ๋ยม</u> มา เยี่ยมร้อนที่ เรียมครวญ"

(ศิริวิบูลย์ศึกษา)

กลบทุษย์ม่งแย้มพกา จะต่างจากกลบทวิวัฒน์หลักและกวาง เคนคงตรงตำแหน่งของพยางค์
ต้นแบบและพยางค์ที่มีรูปซ้ำซึ่ง เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วจะอยู่ต้นพยางค์และจะมีการซ้ำรูป
พยางค์เดียวกันนี้ในทวารรดด้วย ดังแผนผัง

F₁ 0 0 0 0 0 0 0 0   F₁ 0 0 0 0 0 0 0 0 ฯลฯ

ตัวอย่าง เช่น

" <u>พระกู่</u> มารศรีกรรทองทานองปราชญ์	<u>พระจอม</u> ราช เจ้าคิคน้ำจิตร เกลิง
<u>พระหน่อ</u> น้อมค้อมมังคัมภิรมย์ เริง	<u>พระเอ๋ยม</u> เอ็งแอบองค์ประจงกร"

(ศิริวิบูลย์ศึกษา)

กลุ่มที่มีจำนวนของพยางค์ต้นแบบเป็น ๒ พยางค์มี ๕ กลบทได้แก่

กลบทหน้า เหียมรกดจะมีพยางค์ต้นแบบให้เกิดการซ้ำใน ๒ พยางค์ที่อยู่ท้ายวรรคแรกส่วนพยางค์
ที่มีรูปซ้ำกันซึ่ง เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วจะเป็นพยางค์ที่อยู่ติดกันต้นวรรคที่ตามมา ดังแผนผัง

0 0 0 0 0 0 F₁ F₂   F₁ F₂ 0 0 0 0 - -

0 = พยางค์ ๑ พยางค์

F₁ = พยางค์ที่มีรูปซ้ำกันรูปที่ ๑

- = พยางค์ต้นแบบให้เกิดการซ้ำในวรรคต่อไป F₂ = พยางค์ที่มีรูปซ้ำกันรูปที่ ๒

ตัวอย่าง เช่น

"กาลังมากหากประกอบแต่ <u>เก็ยจคร้าน</u>	<u>เก็ยจคร้าน</u> การงานงพะวงหลัง
<u>พะวงหลัง</u> ตั้งไว้ฟาย <u>ลาพัง</u>	<u>ลาพัง</u> คนยลยั้ง <u>นั้</u> ครองการ"

(กลบทสุภาณิต)

กลบทนาค เก็ยภระหวัด มีลักษณะของกลเหมือนกลบทหน้า เหียมรกดแต่ต่างกันตรงที่การเรียง
ลำดับของพยางค์ที่มีรูปซ้ำซึ่ง เกิดขึ้นหลังจากใช้กลแล้วจะเรียงลำดับกลับกัน ดังแผนผัง

0 0 0 0 0 0 F₁ F₂   F₂ F₁ 0 0 0 0 - -

ตัวอย่าง เช่น

"พระปิตุรงค์พิงบุตร เห็นสุกห้าม   ห้ามสุกความคิบุตร เห็นสุกหาย
หายสุกไม่หยุดยั้งจะรั้งราช   ราชรั้งนานเนา เนตรสัง เวชบุตร"
 (ศิริวิบุลยคติชาดก)

กลบทของคู่ประคับ พยางค์ต้นแบบจะอยู่ติดกันต้นวรรคหน้าส่วนพยางค์ที่มีรูปซ้ำกันซึ่ง เกิดขึ้น
 ภายหลังจากใช้กลแล้วจะอยู่ติดกันต้นวรรคที่ตามมาและจะ เกิดการซ้ำพยางค์ต้นแบบ เคียวกัน
 ทุกๆ ๔ วรรค ดังแผนผัง

F₁ F₂ 0 0 0 0 0 0 = ๔ วรรค

ตัวอย่าง เช่น

"พระหน่อไท่ได้สดับแสงคงกิจ   พระหน่อคิศจิตรวาระหว่าบหว่าม
พระหน่อศรีกนิคคะ เนคะเนิงความ   พระหน่อนามแจ้งกระจักกระจ่างใจ"
 (ศิริวิบุลยคติชาดก)

กลบทของสี่ลา เป็นกลบทที่พยางค์ต้นวรรค ๒ พยางค์ของวรรคหน้าจะมีการซ้ำรูปกันทุก
 วรรคและพยางค์ต้นวรรค ๒ พยางค์ของวรรคที่ตามมาก็จะมีการซ้ำรูปกันทุกวรรคด้วย
 ดังแผนผัง

วรรคหน้า		วรรคหลัง	
F ₁	F ₂ 0 0 0 0 0 0	F ₃	F ₂ 0 0 0 0 0 0
F ₁	F ₂ 0 0 0 0 0 0	F ₃	F ₂ 0 0 0 0 0 0

ตัวอย่าง เช่น

"ลูกเอ๋ยแม่จะเล่าให้เจ้าฟัง   พ่อเอ๋ยแม่จะตั้งอุทาหรณ์
ลูกเอ๋ยเมื่อแรก เริ่มเคิมแต่ก่อน   พ่อเอ๋ยยังไม่จรมาอยู่ไพร"
 (ศิริวิบุลยคติชาดก)

กลบทบัวบานกลีบหรือบัวบานกลีบชยษ มีลักษณะบังคับเหมือนกลบทของคู่ประคับคือพยางค์
 ต้นแบบจะอยู่ติดกันต้นวรรคแต่จะต่างกับกลบทของคู่ประคับตรงที่จะมีการซ้ำของหน่วยต้นแบบ
 เคียวกันนี้ทุกวรรค ดังแผนผัง

F₁ F₂ 0 0 0 0 0 0 = ทุกวรรค

ตัวอย่าง เช่น

"เจ้างามเนตร์ประหนึ่งนัยนาทราย   เจ้างามชนงก่งละม้ายคันทรง
เจ้างามนาสายลดังกลขอ   เจ้างามสอเหมือนคอสุวรรณหงส์"
 (พระราชนิพนธ์ .๓ : ตำราเพลงยาวฯ)

กลุ่มที่มีจำนวนของพยางค์ต้นแบบมากกว่า ๒ พยางค์ขึ้นไป มี ๒ กลบทคือ
 กลบททุรินเซยทราบเกสร จะมีพยางค์ต้นแบบจำนวนตั้งแต่ ๒ - ๕ พยางค์ ดังแผนผัง

F₁ F₂ F₃ F₄ F₅ 0 0 0   F₁ F₂ F₃ F₄ F₅ 0 0 0

ตัวอย่าง เช่น

"ไอ้พระร่มโพทองของสุรารัก   ไอ้พระร่มโพทองจักนิรา
พระไทยท้าวจกทุกซึงถึงชนนี้   พระไทยท้าวจะทวีเทศหา"
 (ศิริวิบูลย์คดีชาติ)

กลบทศประวัติ กลบทนี้มีลักษณะของกลที่มีการซ้ำรูปพยางค์ ๓ พยางค์ในทุก ๑๐ วรรคโดย
 พยางค์ที่เป็นกลนี้จะอยู่ต้นวรรค ดังแผนผัง

F₁ F₂ F₃ 0 0 0 0 0 = ๑๐ วรรค

ตัวอย่าง เช่น

"ไอ้ออก เอ้ยหวาดหวังจะวังเวง   ไอ้ออก เอ้ยครุ่นเครงจะครวญหา
ไอ้ออก เอ้ยสงสารพระมารดา   ไอ้ออก เอ้ยอนิจจาจะอาวรณ์"
 (ศิริวิบูลย์คดีชาติ)

ส่วนกลอนกลบทที่มีตำแหน่งของกลทั้งในวรรคเดียวกันและต่างวรรคมี ๒ กลบท ได้แก่
 กลบทหวงแก้วทุกต้น จะมีการซ้ำรูปพยางค์เดียวกันทั้งในวรรคเดียวกันและต่างวรรคโดยจะมี
 จำนวนของหน่วยผลลัพธ์ได้ตั้งแต่ ๒ - ๓ หน่วย

ตัวอย่าง เช่น

"ดูที่ดูชู้ในน้ำใจคอ   ดูที่พอใจรักจักอหยากดู
จะดูมายดูปล้ำดูราเค้น   ดูเจ้าเซ็นจิวหนังยังม่ดู"
 (พระราชนิพนธ์ .๓ : ตำราเพลงยาวฯ)

กลบทสร้อยสน จะมีการซ้ำรูปพยางค์ ๑ รูปในวรรคเดียวกัน และมีการซ้ำรูปพยางค์ตั้งแต่
๑ - ๓ รูปในต่างวรรค

ตัวอย่าง เช่น

"องค์พระมิ่งมิ่งหวังจะตั้งพระนาม ตั้งนามตามตามชื่อเมื่อประสงค์
ประสงค์เอาเอาพระนามตามบิคุรงค์ บิคุรงค์พระองค์ตั้งตั้งหิ้งชื่อนาง"
(ศิริวิบุลภิตติชาดก)

๓.๓.๒.๒ กลอนกลบทที่ใช้การกำหนดเฉพาะ

กลอนกลบทที่ใช้การกำหนดเฉพาะหมายถึงกลอนกลบทที่มีการกำหนดลักษณะบาง
ประการของพยางค์เป็นพิเศษ แบ่งเป็น ๔ กลุ่มย่อย คือ

๑. การกำหนดที่มา (L_1) หมายถึงการที่กลบทนั้นระบุเกี่ยวกับที่มาของพยางค์
ที่นำมาใช้ในการแต่งว่าต้องมาจากภาษาใด ที่พบในการวิจัยนี้มี ๒ กลบทคือ

กลบทสิงหนาท กำหนดว่าให้ขึ้นต้นวรรคของคำประพันธ์ด้วยพยางค์ที่มาจาก
ภาษาบาลีสันสกฤต อย่างน้อย ๑ วรรคในแต่ละบาท ดังแผนผัง

Sy_1 Sy_2 Sy_3 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0
Sy_{1-3} = พยางค์ที่กำหนดที่มา	0 = พยางค์ ๑ พยางค์

ตัวอย่าง เช่น

"มีเรื่องการว่าอุพฐนาฏ	<u>คุเมห์</u> ท่านจงปรารภนาทา
<u>บุคเต</u> ซึ่งพระราชกุมารา	<u>รักชิตา</u> จักได้ครองสนองวงษ์
<u>ยาอิตถิ</u> หึงใดแม่นาสสุค	ได้ซึ่งบุตรชายหมายประสงค์
<u>สาอิตถิ</u> หึงนั้นเป็นมันคง	ให้เลื่อนองค์ยศยิ่ง เป็นมิ่งวัง"
	(ศิริวิบุลภิตติชาดก)

คำบาลีสันสกฤตที่ปรากฏในกลบทนี้ได้แก่

คุเมห์ หมายถึง ท่าน	บุคเต หมายถึง บุตร
รักชิตา หมายถึง ย่อมรักษา	ยาอิตถิ หมายถึง สตรีใด หึงใด
สาอิตถิ หมายถึง สตรีนั้น หึงนั้น	

กลบทของคฺรชยมา จะกำหนดให้พยางค์ทุกพยางค์ในวรรคระดับเป็นพยางค์ที่มาจากภาษาบาลี และพยางค์ที่ ๑ - ๕ ของวรรครับที่ตามมาเป็นพยางค์ที่มาจากภาษาบาลีสัทลักษณะบังคับนี้จะเกิดขึ้นในทุก ๒ บทหรือทุก ๘ วรรคของกลอน ดังตัวอย่าง

<u>"คะรุวะนะคะหะเณ</u>	<u>คะรุวะเนเทเวศาม์เข็ชชาม</u>
สิงสถิตย์อยู่ในป่าวนาราม	สุกแสนงามถึงฤทธิมหิศรา
เข็ดขมชู่อยู่ดงไพรพงหลวง	ชดชืดชั่งสว่างฤทธิทุกทิสรา
ล้วนล้ำเลิศภายในแดนไพรป่า	เลื่องภากล้ำเลิศจบพิภพาน
<u>เคหะวัคณฺมทฺติเชตเต</u>	<u>เคหะเวเทวอสงไชย"</u>

(ศิริวิบุลยศักดิ์ชาคก)

พยางค์ภาษาบาลีที่มีในตัวอย่างที่ยกมาคือ

คะรุ	หมายถึง	คั่นไม้	วะนะ	หมายถึง	ป่า
คะหะเณ	หมายถึง	การถือ การจับ	การชืด		
เคหะ	หมายถึง	เรือน	วัคณฺ	หมายถึง	ผ้า (โทษใช้หมายถึงสิ่งของ)
มทฺติ	หมายถึง	แผ่นดิน	เชตเต	หมายถึง	นา เกษตร ที่ดิน

๒. การกำหนดน้ำหนักของพยางค์ (L₃) หมายถึงการกำหนดเกี่ยวกับเสียงหนัก

เบาของคำซึ่งก็คือการกำหนดเกี่ยวกับ ครุ ลหุ นั้นเอง

ครุ แปลตามรูปศัพท์จะหมายถึงหนัก ซึ่งจะได้แก่พยางค์ที่ประสมด้วยสระเสียงยาว เช่น คา ปิ ภู เก ฯลฯ หรือเป็นพยางค์ที่มีตัวสะกดในมาตราการประสมอักษร ทั้ง ๘ แม่ ได้แก่ แม่กก กค กบ กก กน กม เกษ เกอว เช่น คัก บน สาค ฯลฯ รวมทั้งเป็นคำที่ประสมด้วยสระ อ่า ใอ ใเอ เช่น จ่า ใบ ใบ เม่า ฯลฯ เนื่องจากถือว่าสระเหล่านี้มีเสียงสะกด สัญลักษณ์ที่ใช้แทนครุ คือ ๐

ลหุ แปลตามรูปศัพท์จะหมายถึงเบา ซึ่งจะได้แก่พยางค์ที่ประสมด้วยสระเสียงสั้นเท่านั้น เช่น ติ บุ บ ก็ ฯลฯ สัญลักษณ์ที่ใช้แทนลหุ คือ ๑

ตามปกติ ครุ ลหุ จะเป็นลักษณะบังคับของฉันท์แต่ในกลอนกลบทบางกลบทก็ได้นำบังคับครุ ลหุ ตามแบบคณะของฉันท์มาเป็นกลด้วย ดังนั้นจะขออธิบายเกี่ยวกับคณะของฉันท์

เพื่อจะช่วยให้เข้าใจกลบทเหล่านี้ยิ่งขึ้น

คณะของฉันท์แต่ละคณะจะประกอบด้วย พยางค์ ๓ พยางค์และมีทั้งหมด ๘ คณะได้แก่

๑. มะคณะ	มีครุล้วน	(๒๒๒)
๒. นะคณะ	มีลหุล้วน	(๑๑๑)
๓. ภาคณะ	มีครุอยู่ข้างหน้า	(๒๑๑)
๔. ชะคณะ	มีลหุอยู่ข้างหน้า	(๑๒๒)
๕. ชะคณะ	มีครุอยู่กลาง	(๑๒๑)
๖. ระคณะ	มีลหุอยู่กลาง	(๒๑๒)
๗. สะคณะ	มีครุอยู่หลัง	(๑๑๒)
๘. ตะคณะ	มีลหุอยู่หลัง	(๒๒๑)

กลอนกลบทที่กำหนดเกี่ยวกับครุ ลหุ มี ๖ กลบทคือ

กลบทตะเข็บเต๋ชอบ จะมีพยางค์ที่เป็นลหุ ครุ สลับกันไปตลอดทั้งวรรค ตัวอย่าง เช่น

" เพราะชล เพราะยิระบิลระหัสสนัดสนั้น   จะ เกียคจะกันก็สุดจะสอนจะวอนจะว่า
ระชุกระชี่ชะรีชะรมระอมระอา   จะไปจะมาระร่าระ เริงตะเลิงตะลุย"

(พระราชนิพนธ์ .๓ : คำราเพลงยาว)

จากตัวอย่างจะ เห็นว่าในแต่ละวรรคของกลบทจะขึ้นต้นด้วยพยางค์ที่เป็นลหุ แล้วตามด้วยพยางค์ที่เป็นครุ สลับกันไปจนจบวรรค

กลบทอินทาทิกร (มีลีลาสร้าง เรื่องงามคังพระอินทร์ผู้เป็นใหญ่) มีรูปแบบของกลคือ วรรคแรก

และวรรคที่สองให้ใช้ ตะคณะ วรรคที่สามให้ ชะคณะ วรรคที่สี่ให้ ครุสอง ดังแผนผัง

๒๒๑๐๐๐๐๐

๒๒๑๐๐๐๐๐

๑๒๑๐๐๐๐๐

๒๒๐๐๐๐๐๐

๒ = ครุ

๑ = ลหุ

๐ = พยางค์ ๑ พยางค์

ตัวอย่าง เช่น

"ครั้นรุ่งสุริย เรื่องบรรเทืองแสง   ส่องสิริวิแจ้งจรัสสาธ
นรานเรศเรื่องฤทธิไกร   ยกโยธาคลาไคลข้ามคองคน"
 (ศิริวิบุลยิตติศาสตร์)

กลบทบวรโคก (มีลีลาศคัจฉาบาลผู้ยิ่งใหญ่อันแพงโคด้วยประคัก) มีรูปแบบของ
 กลคือทวารรคคองขึ้นต้นด้วย สะคณะ (๑ ๑ ๒) ตัวอย่าง เช่น

"ชลเนตรไหลนองร้องร่ารัก   ชลนัยไหลทักอวรณ์ทวาม
ชนนี้ห้ามบุตรสุดไม่ตาม   ชลน่านองน้ำพระ เนตรนอง"
 (ศิริวิบุลยิตติศาสตร์)

กลบทวลีนคคิลาวาที (มีลีลาศงามวิจิตรคัจฉาและความเข้าขานใจในกฤษณ) รูปแบบของ
 กลคือ วรคแรกขึ้นต้นด้วยสะคณะ (๒ ๒ ๑) วรคที่สองขึ้นต้นด้วยสะคณะ (๒ ๑ ๑)
 วรคที่สามและสี่ขึ้นต้นด้วยชะคณะ (๑ ๒ ๑) วรคที่ห้าขึ้นต้นด้วยครุสอง (๒ ๒)
 ตัวอย่าง เช่น

"เหมือนแม่ลิเนทานเข้าบาท   ตั้งสุวราชแซก เต้าสมสร
ปิโยปิยาในบุตรสุดอวรณ์   จะราจะร่อนไม่เบาให้ไกลรัง"
 (ศิริวิบุลยิตติศาสตร์)

กลบทมาลีนิลสิท (งามเหมือนทองคอกไม้) มีรูปแบบของกลคือ วรคแรกและวรคที่สองขึ้น
 ต้นด้วยสะคณะ (๑ ๑ ๑) วรคที่สามขึ้นต้นด้วยมะคณะ (๒ ๒ ๒) วรคที่สี่และห้าขึ้นต้นด้วย
 ชะคณะ (๑ ๒ ๒)

ตัวอย่าง เช่น

"ปะทะปะหังหวังบุตรจะมาถึง   จะริจะริงสุรักไค้รักษา
ถึงตายเบนเห็นภักตร์พระมารดา   จะปลื้มใจชมนมาเมื่อวายปราณ
จะไค้ใครให้พระอรหัง"

(ศิริวิบุลยิตติศาสตร์)

กลบทวิกสิทศทสา (มีลีลาศคัจฉาชายผ้าที่คลื่ออก) มีรูปแบบของกลคือกำหนดเกี่ยวกับการรำใช้คำที่
 ขึ้นต้นวรรคไว้ดังนี้ วรคแรกใช้ มะคณะ วรคที่สองใช้ สะคณะ วรคที่สามใช้ ชะคณะ

วรรณคดีที่สี่ใช้ สะกดณะ วรรณคดีห้าและวรรณคดีหกใช้ ตะกดณะ

ตัวอย่าง เช่น

"บ้างจับเจ้า เหนงจ้อยพลอยสงสาร อุระรุ่ม ลุ่มรานระหอยหวย
ทิวี เทาศเนตรย้อยระหอยหวย ระงวย จับเจ้า เหนงาเงื่องง
ทั้ง เทวทธีรุกข์รัตนพิมานาไม้ พลอย ทยละห้อยให้รรแสงสง"

(ศิริวิบุลภิตติชาติภัก)

๓. การกำหนดมาตราการประสมอักษร (L₄) หมายถึงการกำหนดคำให้ใช้พยางค์ที่มีมาตราการประสมอักษรต่างกันในกลบทแต่ละชนิด เพื่อให้เข้าใจดีขึ้นของกล่าวถึงมาตราการประสมอักษรก่อนตั้งนี้มาตราการประสมอักษรของไทยมีทั้งหมด ๕ มาตราหรือ ๕ แม่คือ

๑. มาตราแม่ กา หรือเรียกสั้นว่า แม่ กา หมายถึงพยางค์ที่ประสมด้วยสระและไม่มีตัวสะกด เช่น จะ ตี คู ว่า คา ไป ฯลฯ

๒. มาตราแม่ ง หรือเรียกสั้นว่า แม่ ง หมายถึงพยางค์ที่ประสมด้วยสระแล้วมีตัว ง สะกด เช่น จึง ยุ่ง ลิง กุง ฯลฯ

๓. มาตราแม่ ม หรือเรียกสั้นว่า แม่ ม หมายถึงพยางค์ที่ประสมด้วยสระแล้วมีตัว ม สะกด เช่น จม ลืม คุ่ม ถุ่ม ฯลฯ

๔. มาตราแม่ น หรือเรียกสั้นว่า แม่ น หมายถึงพยางค์ที่ประสมด้วยสระแล้วมีตัว น ร ล พ ฃ ญ สะกด เช่น กิน การ กาล กาท ผลาญ ปราณ ฯลฯ

๕. มาตราแม่ ฆ หรือเรียกสั้นว่า แม่ ฆ หมายถึงพยางค์ที่ประสมด้วยสระแล้วมีตัว ฆ สะกด เช่น เขษ ลาย กาย อุษ ฯลฯ

๖. มาตราแม่ กว หรือเรียกสั้นว่า แม่ กว หมายถึงพยางค์ที่ประสมด้วยสระแล้วมีตัว ว สะกด เช่น เลว เร็ว วาว ฉิว ฯลฯ

๗. มาตราแม่ ค หรือเรียกสั้นว่า แม่ ค หมายถึงพยางค์ที่ประสมด้วยสระแล้วมีตัว ค ฃ ค ฃ ช ฃ ท ฃ ฐ จ ฃ ส ฃ สะกด เช่น จีค กฃ ปรากฃ รัคณ รกเวทย์ มคธ รัฐ วัชระ ลัจ ฯลฯ

๘. มาตราแม่ บ หรือเรียกสั้นว่า แม่ บ หมายถึงพยางค์ที่ประสมด้วย

สระแล้วมีตัว บ ป พ ฟ ภ สะกด เช่น ฉาบ ฉาบ ภาพ กราฟ ปรารถ ฯลฯ

๕. मात्रาแมก หรือเรียกสั้นว่า แมก หมายถึงพยางค์ที่ประสมด้วยสระแล้วมีตัว ก ข ค ฉ สะกด เช่น ชก เลข อัคคี เมฆ ฯลฯ

กลอนกลบทที่กำหนดเกี่ยวกับมาตราการประสมอักษรทั้งหมด ๘ กลบทคือ กลบทมังคัมให้ใช้ ก กา กลบทมังคัมให้ใช้ ก กา กน กลบทมังคัมให้ใช้ ก กา กน กง กลบทมังคัมให้ใช้ ก กา กน กง กต กลบทมังคัมให้ใช้ ก กา กน กง กต กก กลบทมังคัมให้ใช้ ก กา กน กง กต กก กบ กลบทมังคัมให้ใช้ ก กา กน กง กต กก กบ กม และกลบทอักษรกลอนตาย ตัวอย่างเช่น กลบทมังคัมให้ใช้ ก กา

"พระภาษีมี่ค่านาวาที่   ว่าช้าน้อยู่มาในป่าใหญ่
ไม่มีผู้ต่ออกอ้อมาใด   นिरาโทษจรคือไม่มีตา

(ศิริวิบูลกิตติชาดก)

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่าพยางค์ที่ใช้ในการแต่งกลบทนี้ล้วนแต่เป็นพยางค์ที่อยู่ในแม่ ก กา คือ เป็นพยางค์ที่ประสมด้วยสระและไม่มีตัวสะกด เช่น พระ คำ ไม่ อยู่ ฯลฯ มีชื่อที่นำสังเกตุคือ ผู้แต่งกำหนดพยางค์ที่อยู่ในแม่ ก กา นี้ด้วยรูปไม่ได้กำหนดจากเสียงที่ออก เพราะว่าในทางภาษาศาสตร์ถือว่า พระ มีเสียง /ʔ/ เป็นเสียงสะกด คำ มีเสียง /m/ เป็นเสียงสะกด และ ไม่ จะมีเสียง /j/ เป็นเสียงสะกดแต่พยางค์เหล่านี้หากดูจากรูปที่เขียนจะไม่มีตัวสะกด

๔. การกำหนดเกี่ยวกับการเรียงพยางค์ (L5) หมายถึงการที่กลบทนั้นใช้การเรียงพยางค์มาเป็นกลที่พบในการวิจัยนี้มีเพียงกลบทเดียวคือ

กลบททยอยหลัง เข้าคสอง รูปแบบของกลคือ ๑ วรรคของกลอนจะถอดออกได้เป็น ๒ วรรค ๑ วรรคหลังจะเรียงพยางค์กลับกันกับวรรคแรก ดังแผนผัง

วรรคต้นแบบ F₁ F₂ F₃ F₄ F₅ F₆ F₇ F₈

วรรคที่ถอดแล้ว F₈ F₇ F₆ F₅ F₄ F₃ F₂ F₁

การกำหนดเกี่ยวกับการ เรียงพยางค์ซึ่งทำให้ผู้รับสารต้องอ่านกลบทนี้จากพยางค์ท้ายวรรคไปหาพยางค์ที่อยู่ต้นวรรคโดยอ่านไล่เป็นลำดับแบบนี้ จะมีการฉีกเว้น หากพยางค์ที่อยู่ติดกันมีความหมายร่วมกันเป็น ๑ คำ พยางค์นั้นจะอ่านแบบเดิม เช่น ภิรมย์ จะไม่อ่านว่า

ยมวิพ เพราะทั้งสองพยางค์นี้จะมีความหมายรวมกันเป็น ๑ คำ

ตัวอย่าง เช่น

"โพนมแจ่มจันทร์ เปรียบพอ เทียบทัน โจนช้ออันอัปสรทรง เสมอสมร"

(พระราชนิพนธ์.๓ : คำราเพลงยาว)

ถอดแล้วจะได้

"โพนมแจ่มจันทร์ เปรียบพอ เทียบทัน   ทัน เทียบพอ เปรียบจันทร์แจ่มโพนม

โจนช้ออันอัปสรทรง เสมอสมร   สมร เสมอทรงอัปสรช้ออันโจน"

๓.๓.๒.๓ กลอนกลบทที่ใช้ทั้งการซ้ำและการกำหนดเฉพาะ (RL₆) มีเพียง ๑ กลบทคือ กลบทยัติภังค์ ในแต่ละวรรคจะมีการซ้ำของรูปพยางค์ที่อยู่ติดกันโดยมีจำนวนของหน่วยต้นแบบ ๑ หน่วยและมีจำนวนของหน่วยผลลัพธ์ ๒ หน่วย นอกจากนี้ยังกำหนดให้มีการแยกพยางค์ที่ต้องเขียนติดกัน เพราะ เป็นพยางค์ที่ใช้ความหมายรวมกันไปอยู่คนละวรรคของคำประพันธ์ด้วย ดังตัวอย่าง

"จวนใจใจจวนงานพิศ

วังหวังหวังคิดประคองขวัญ

เนตร์ไม่ว้าววายทุกซ่ทุกวันกรร

แสงสวาทหาวาคหวันกมลโหม"

(หลวงนายชาญภูเบศร์ : คำราเพลงยาว)

จากตัวอย่างเห็นได้ว่า พิศวง ขวัญเนตร์ และกรรแสง เป็นพยางค์ที่ต้องเขียนติดกันจึงจะเข้าใจความหมายได้ชัดเจน

๓.๓.๓ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางตัวอักษร (AL)

คำว่า "ตัวอักษร" ในที่นี้จะหมายถึงสัญลักษณ์และ เครื่องหมายต่าง ๆ ซึ่งถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อใช้เขียนแทนเสียงในภาษา ได้แก่ ตัวอักษรที่เป็น พยัญชนะ สระและวรรณยุกต์ กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางตัวอักษรนี้ จะแตกต่างจากกลอนกลบทในกลุ่มอื่น ตรงที่นอกจากจะมีชนิดของกลต่างกับชนิดของกลของกลอนกลบทกลุ่มอื่นแล้ว กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางตัวอักษรจะมีความแตกต่างจากกลอนกลบทอื่น ในเรื่องจำนวนของหน่วยต้นแบบและจำนวนของหน่วยผลลัพธ์ตรงที่นมีการกำหนดจำนวนของหน่วยทั้ง ๒ นี้

กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางตัวอักษรนี้ จะมีแบบของกลเหมือนกันคือ การกำหนดเฉพาะ มีลักษณะของกลเป็นแบบธรรมดาหรือไม่ซับซ้อนเหมือนกัน มีตำแหน่งที่เกิดในคำวรรคเหมือนกัน นอกจากนี้ยังไม่มีการกำหนดเกี่ยวกับจำนวนของหน่วยต้นแบบและจำนวนของหน่วยผลลัพธ์เหมือนกันด้วย แต่สิ่งที่ทำให้กลบทในกลุ่มนี้แตกต่างกันคือ ชนิดของกลที่ใช้ ดังมีรายละเอียดในตารางที่ ๖ ข้างล่างนี้

ตารางที่ ๖ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ใช้กลไกทางตัวอักษร

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
<u>๑. กลุ่มที่กำหนดตัวพยัญชนะ</u>						
๑. สุนทรภัสล	+ALC	+L	+S	+P ₂	-	-
๒. วิมลวาที	+ALC	+	+	+		
๓. อธิปัตย์อักษร	+ALC	+	+	+		
๔. กระจายนะมณฑล	+ALC	+	+	+		
<u>๒. กลุ่มที่กำหนดรูปสระ</u>						
๑. ถาวรธิดา	+ALV	+	+	+		
๒. โสภณอนุกุล	+ALV	+	+	+		
<u>๓. กลุ่มที่กำหนดรูปวรรณยุกต์</u>						
๑. อุกะเทยภูวิลาส	+ALT	+	+	+		

จากตารางเห็นได้ว่า กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางตัวอักษรก็คือกลบทที่ใช้การกำหนดเกี่ยวกับตัวพยัญชนะ สระและวรรณยุกต์ที่แตกต่างกันนั่นเอง

กลบทที่กำหนดเกี่ยวกับตัวพยัญชนะมี ๔ ชนิด คือ กลบทสุนทรภัสล จะกำหนดคำให้ใช้ "ส" กลบทวิมลวาที จะกำหนดคำให้ใช้ "ศ" กลบทอธิปัตย์อักษร จะกำหนดคำให้ใช้ "ย" และกลบทกระจายนะมณฑลจะกำหนดคำให้วรรคแรกของคำประพันธ์ใช้อักษรสูง (ข ฉ ฐ ถ ผ ฝ ศ

ษ ส ห) นาน้ำวรรค วรรคที่สองให้ใช้อักษรกลาง (ก จ ฎ ฏ ค ต บ ป อ) นาน้ำวรรค และวรรคที่สามให้ใช้อักษรต่ำ (ค ฌ ง ช ฌ ฌ ญ ต ฒ ฒ ท ธ น พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ฬ ฮ) นาน้ำวรรค สลับกันไปเช่นนี้จนจบคำประพันธ์

ตัวอย่าง เช่น กลบทวิมลลาที

"บ้าง เขยชมสาขาแลกิ่งขร   แ่งช่งอนงามพิเศศนำพิศมัย
 หัวประเศศนำบรเทิงเริงพระไทย   ช่างซันในชอกพาศิลาลาย"
 (ศิริวิบุลภิตติชาดก)

จากตัวอย่างเห็นได้ว่า กวีจะใช้ตัว "ศ" ตรงตามข้อกำหนดของกลทั้งที่บางคำนั้นตามปกติจะไม่เขียนด้วย "ศ" เช่น สาขา พิเศศ และพิศมัย

กลบทที่กำหนดเกี่ยวกับรูปสระ มี ๒ กลบท คือ กลบทถาวรธิดา กำหนดคำให้ใช้น้ำวัน (๖) และกลบทวิมลลาที กำหนดคำให้ใช้น้ำมลาย (๖) ตัวอย่าง เช่น กลบทวิมลลาที

"อพระรมพธิทองของนองไฉน   ไม่เินเทกลับหังคังประสงศ
คั้งแต่หำวไบจากนองพรากองศ   อาไลยทรงใศกเศรำรำวอรา"
 (ศิริวิบุลภิตติชาดก)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า กวีจะใช้พยางค์ที่มีน้ำมลายในทุกวรรคของคำประพันธ์ตามข้อกำหนดของกลบทนี้

กลบทที่กำหนดเกี่ยวกับรูปวรรณยุกต์มีเพียงกลบทเดียวคือ กลบทอุษะโคภวิลาส จะกำหนดให้มีการใช้พินทุเอก (๑) พินทุโท (๒) คนละวรรคกัน ตัวอย่าง เช่น

"จักกลำวงถึงยอคยิ่งมิ่งกุมาร   เนหยกริบพลทหารสหำนเว
มาถึงที่เาวิบุลบรรพทาพร   เินเราเรราวแควนกุฎิคง"
 (ศิริวิบุลภิตติชาดก)

จากตัวอย่างเห็นได้ว่า กวีจะใช้พยางค์ที่มีพินทุเอกและพินทุโทคนละวรรคกันตามข้อกำหนดของกลบทนี้

๓.๓.๔ กลอนกลบทที่ใช้กลาภผสม

กลอนกลบทที่ใช้กลาภผสม หมายถึงกลอนกลบทที่มีชนิดของกลหรือเงื่อนไขในการสร้างกลมากกว่า ๑ ชนิด เช่น กวีอาจใช้พยางค์และเสียงสระเป็นกล หรือ อาจใช้พยางค์และตัวอักษร เป็นกลก็ได้ โครงสร้างกลาภหลักโดยทั่วไปของกลอนกลบทที่ใช้กลาภผสม คือ มีชนิดของกลมากกว่า ๑ ชนิด แบบของกลส่วนใหญ่จะเป็นการซ้ำมีการกำหนดเฉพาะบ้างในบางกลบท ลักษณะของกลจะเป็นแบบธรรมดาหรือไม่ซับซ้อนทั้งหมด ตำแหน่งที่เกิด เกิดได้ทั้งวรรคเดียวกันและต่างวรรคแต่ส่วนใหญ่จะเกิดในวรรคเดียวกัน มีจำนวนของหน่วยคัมภีร์ ๑ - ๓ หน่วย และมีจำนวนของหน่วยผลลัพธ์ได้ตั้งแต่ ๒ - ๔ หน่วย กลอนกลบทที่ใช้กลาภผสมนี้สามารถแยกออกตามชนิดของกลได้เป็น ๓ กลุ่มคือ

- ๓.๓.๔.๑ กลอนกลบทที่ใช้พยางค์และเสียงพยัญชนะ
- ๓.๓.๔.๒ กลอนกลบทที่ใช้พยางค์และเสียงพยัญชนะและเสียงสระ
- ๓.๓.๔.๓ กลอนกลบทที่ใช้พยางค์และตัวอักษร

กลอนกลบททั้ง ๓ กลุ่มนี้จะมีโครงสร้างกลาภหลักที่แตกต่างกันออกไป ดังแสดงไว้ในตารางที่ ๗ การแสดงโครงสร้างกลาภหลักนี้ผู้วิจัยจะเขียนโครงสร้างทั้งหมดเฉพาะกลบทแรกในแต่ละกลุ่มเท่านั้น ส่วนกลบทอื่นจะเขียนเฉพาะกลาภที่แตกต่างออกไปเท่านั้น หมายความว่า กลาภใดที่เหมือนกับกลบทแรกในกลุ่มจะไม่เขียนลงไว้

ตารางที่ ๗ แสดงโครงสร้างกลาภหลักของกลอนกลบทที่ใช้กลาภผสม

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
<u>๑. กลุ่มที่ใช้พยางค์และเสียง</u>						
<u> พยัญชนะ</u>						
๑. อักษระโกศล	+MxSyC	+R	+S	+1-4P ₁	+OSy ₁	+G ₂
					C ₁	
๒. สับคัมภีร์	+	+	+	+6-9	+	+

ตารางที่ ๗ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบที่ใช้กลอนผสม(ต่อ)

ชื่อกลบ	+ST	+TY	+FT	+P	+O	+G
๓. วิสูตรสองไข	+	+	+	+1-4/ 7-10	+OSy ₂ C ₂	+
๔. นาคบริพันธ์	+	+	+	+P ₂	+OSy ₂ C ₁	+
<u>๒. กลุ่มที่ใช้พยางค์และเสียง</u>						
<u>พยัญชนะและเสียงสระ</u>						
๑. กบเต็นกลางสระบัว	+MxSy C, V	+R	+S	+P ₁	+OSy ₁ C ₂ V ₁	+G ₂
๒. จตุรงคนายก	+	+	+	+	+	+G ₂₋₄
๓. พักพันร้าน	+	+	+	+	+OSy ₁ C ₂ V ₂	+G ₂₋₃
๔. นารายณ์ประลองศิลป์	+	+	+	+	+OSy ₃ C ₂ V ₂	+
๕. พินประสานสาย	+	+	+	+	+OSy ₃ C ₂ V ₃	+
<u>๓. กลุ่มที่ใช้พยางค์และตัวอักษร</u>						
๑. ครีประคับ(ประคับ)	+MxSy ALT	+L	+S	+P ₁	+OSy ₁ ALT	+G ₃
๒. ครีเพชรพวง	+	+	+	+	+	+

จากตาราง เห็นได้ว่ากลอนกลบทที่ใช้กลาภผสมนี้แบ่งย่อยออกเป็น ๓ กลุ่มตามเงื่อนไขของกล ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีเงื่อนไขและรายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างแตกต่างกันไปดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เป็นกลุ่มที่สร้างกลด้วยพยางค์และเสียงพยัญชนะมีทั้งหมด ๔ กลบท ได้แก่

กลบทหลักประเภทกล มีการซ้ำรูปพยางค์ ๑ รูปและซ้ำเสียงพยัญชนะต้น ๑ เสียง ดังแผนผัง

$$F_1 C_1 F_1 C_1 0 0 0$$

F_1 = รูปพยางค์ที่ซ้ำกัน

C_1 = เสียงพยัญชนะต้นที่ซ้ำกัน

ตัวอย่าง เช่น

"ราชาราซังนังนิกฟัง

วาทาวาทังลังลียสุย

เพ็ชอชมาชเพ็ชอชมาชมาชเมยงมูล

ภรทนุลภรทนเนครเคอคคูคแคง"

(ศิริวิบูลกิจศึกษา)

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่า ในแต่ละวรรค รูปพยางค์ที่ ๑ กับพยางค์ที่ ๓ จะเป็นรูปเดียวกัน เช่น ในวรรคสดับ จะมีพยางค์ "รา" ซ้ำกัน และนอกจากนี้ยังมีการซ้ำเสียงพยัญชนะต้นของพยางค์ที่ ๒ กับพยางค์ที่ ๔ ด้วย เช่น ในวรรคสดับจะมีการซ้ำเสียงพยัญชนะต้น/ch/ ในพยางค์ชา - ชัง ดังนี้เป็นต้น

กลบทหลักอีกแบบ ในแต่ละวรรคนั้น จะมีการซ้ำของรูปพยางค์ที่ ๖ กับรูปพยางค์ที่ ๘ และมีการซ้ำเสียงพยัญชนะต้นของพยางค์ที่ ๗ กับพยางค์ที่ ๙ ด้วย ดังแผนผัง

$$0 0 0 0 0 F_1 C_1 F_1 C_1$$

ตัวอย่าง เช่น

"นครังนั้นเวาชยนคกีหวันกีหวาค

สหานอาศน์ทะวถทธิสถิคย์สถิร

บาริกะชาคีฉาคฉิคระบัคระบิน

พิภพินทรกัองคังกะหังกะเท็อน"

(ศิริวิบูลกิจศึกษา)

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่าในแต่ละวรรคจะมีการซ้ำรูปของพยางค์ที่ ๖ กับพยางค์ที่ ๘ และมีการซ้ำเสียงพยัญชนะต้นของพยางค์ที่ ๗ กับพยางค์ที่ ๙ เช่น ในวรรคสดับจะมีการซ้ำของพยางค์ "กั" และมีการซ้ำเสียงพยัญชนะต้น /ฉ/ ในพยางค์ หวัน - ทวาค าวลา

กลบทวิสูตรสองไข จะมีพยางค์ต้นแบบทำให้เกิดการซ้ำรูป ๒ พยางค์คือ พยางค์ที่ ๑ กับ พยางค์ที่ ๗ โดยจะเกิดรูปพยางค์ที่เหมือนกันหลังจากใช้กลแล้ว ๒ รูปต่อต้นแบบ ๑ รูป นอกจากนี้ยังมีการซ้ำเสียงพยัญชนะต้นอีก ๒ เสียงคือเสียงพยัญชนะต้นของพยางค์ที่ ๒ และเสียงพยัญชนะต้นของพยางค์ที่ ๘ โดยจะมีเสียงพยัญชนะต้นที่เหมือนกันเกิดขึ้นหลังจาก ใช้กลแล้ว ๒ เสียงต่อต้นแบบ ๑ เสียง ดังแผนผัง

$$F_1 C_1 F_1 C_1 0 0 F_2 C_2 F_2 C_2$$

F_1 = รูปพยางค์ที่มีการซ้ำรูปที่ ๑ F_2 = รูปพยางค์ที่มีการซ้ำรูปที่ ๒

C_1 = เสียงพยัญชนะต้นที่มีการซ้ำเสียงที่ ๑   0 = พยางค์ ๑ พยางค์

C_2 = เสียงพยัญชนะต้นที่มีการซ้ำเสียงที่ ๒

ตัวอย่าง เช่น

"แต่ปางแต่ไปไกลทานิรา นิราศ   ก็ค้ำก็ขาดคู่คิด เขยชืด เขยจ่อม

ให้เห็นให้หวงพรวงประคองจะทรุดจะโรทรม เพราะทุกข์เพราะโถมนัสถึงคณิงคเน"

(พระองค์เจ้าคเนจร : คาราวา เพลงยาววา)

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่าในแต่ละวรรคจะมีรูปพยางค์ที่เหมือนกันอยู่ ๒ คู่ คู่แรกคือรูปพยางค์ที่ ๑ กับพยางค์ที่ ๓ คู่ที่สองคือรูปพยางค์ที่ ๗ กับรูปพยางค์ที่ ๙ เช่น ในวรรคสลับจะมีการซ้ำพยางค์ "แต่" และพยางค์ "นิ" นอกจากนี้ยังมีเสียงพยัญชนะต้นที่เหมือนกันอีก ๒ คู่ คือเสียงพยัญชนะต้นของพยางค์ที่ ๒ กับพยางค์ที่ ๔ และเสียงพยัญชนะต้นของพยางค์ที่ ๘ กับพยางค์ที่ ๑๐ ด้วย เช่น ในวรรคสลับมีการซ้ำเสียงพยัญชนะต้น /p/ ในพยางค์ปาง-ไป และซ้ำเสียงพยัญชนะต้น /r/ ในพยางค์ รา - ราศ ดังนี้เป็นต้น

กลบทนาครินทร์ จะมีพยางค์ต้นแบบทำให้เกิดการซ้ำรูป ๒ พยางค์และมีเสียงพยัญชนะต้นแบบ ให้เกิดการซ้ำ ๑ เสียงโดยมีการซ้ำนี้จะเกิดในต่างวรรค ดังแผนผัง

$$0 0 0 0 0 F_1 F_2 C_1 \qquad F_1 F_2 C_1 0 0 - - -$$

0 = พยางค์ ๑ พยางค์ F_1 = พยางค์ที่มีการซ้ำรูปที่ ๑

F_2 = พยางค์ที่มีการซ้ำรูปที่ ๒ C_1 = เสียงพยัญชนะต้นที่ซ้ำกัน

- = พยางค์ต้นแบบของการซ้ำในวรรคก่อน

เสียงพยัญชนะต้น /m/ ในพยางค์ มิศร - เหมือน - ไม้ ฯลฯ มีเสียงพยัญชนะต้นของพยางค์ที่ ๒ ๔ และ ๖ เหมือนกัน เช่น เสียงพยัญชนะต้น /ch/ ในพยางค์ เชื้อน - ไซ - เช่น ฯลฯ มีเสียงสระในพยางค์ที่ ๒ กับพยางค์ที่ ๓ เหมือนกัน และมีเสียงสระในพยางค์ที่ ๔ กับพยางค์ที่ ๕ เหมือนกัน เช่น เสียงสระ /æ/ ในพยางค์ เชื้อน-เหมือน เสียงสระ /i/ ในพยางค์ จิตร-บิด ฯลฯ

กลบทนารายณ์ประลองศิลป์ จะมีรูปของพยางค์และเสียงพยัญชนะต้นที่เหมือนกันหลังจากใช้กลแล้ว ๓ รูปหรือ ๓ เสียงต่อกันแบบหนึ่งหน่วย นอกจากนี้ยังมีการซ้ำเสียงสระอีก ๒ คู่ ดังแผนผัง

F₁ C₁V₁ C₂V₁ F₁ C₁V₂ C₂V₂ F₁ C₁ C₂

ตัวอย่างเช่น

"ท้าวหอพักท้าวพิษท้าวรานพาล   ประเมินเกินประมาทการประมาททวน
เจลิยวเลี้ยวชลอล้อแฉลบแหลม   ทวนแถมเขมทวนองช้องทวน่าสรวล"

(หลวงนายชาญภูเบศร์ : คาราวาเพลงยาว)

จากตัวอย่างเห็นได้ว่า แต่ละวรรคจะมีรูปพยางค์ที่เหมือนกัน ๓ รูปคือ รูปพยางค์ที่ ๑ ๔ และ ๗ มีเสียงพยัญชนะต้นในพยางค์ที่ ๒ ๔ และ ๘ เหมือนกัน มีเสียงพยัญชนะต้นในพยางค์ที่ ๓ ๖ และ ๙ เหมือนกัน เช่น เสียงพยัญชนะต้น /ph/ ในพยางค์ ห้อ - พิษ - พาล (เสียง พ) ฯลฯ มีเสียงสระในพยางค์ที่ ๒ กับพยางค์ที่ ๓ เหมือนกัน และมีเสียงสระในพยางค์ที่ ๔ กับพยางค์ที่ ๖ เหมือนกัน เช่น เสียงสระ /อ:/ในพยางค์ รอ - ห้อ ฯลฯ

กลบทพิชประสาธนสาย รูปแบบของกลส่วนใหญ่จะเหมือนกลบทนารายณ์ประลองศิลป์แต่จะต่างกันตรงที่เพิ่มการซ้ำเสียงสระลงไปในพยางค์ ๒ พยางค์ที่อยู่ติดกันท้ายวรรคด้วย ดังแผนผัง

F₁ C₁V₁ C₂V₁ F₁ C₁V₂ C₂V₂ F₁ C₁V₃ C₂V₃

ตัวอย่างเช่น

"สมควรวจวนสมคำจ่าสมคิคจิศร

ที่คิคคิคที่คาคคาคที่คังคัง

จวหาญร้อนจวหยรยรยจหังรัง

ฉล้งจ้ง ฉล้ง เจิง ฉลลาจ"

(ศิริวิบูลย์ศึกษา)

จากตัวอย่างเห็นได้ว่า แต่ละวรรคจะมีรูปของพยางค์ที่ ๑ ๔ และ ๗ เหมือนกัน มีเสียงพยัญชนะต้นในพยางค์ที่ ๒ ๕ และ ๘ เหมือนกัน เช่น เสียงพยัญชนะต้น /kh/ ในพยางค์ ควร - คำ - คิค ฯลฯ มีเสียงพยัญชนะต้นในพยางค์ที่ ๓ ๖ และ ๙ เหมือนกัน เช่น เสียงพยัญชนะ /c/ ในพยางค์ จวน - จ่า - จิศร ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีเสียงสระในพยางค์ที่ ๒ กับ ๓ เหมือนกัน เช่น เสียงสระ /ua/ ในพยางค์ ควร - จวน ฯลฯ เสียงสระในพยางค์ที่ ๕ กับ ๖ เหมือนกัน เช่น เสียงสระ /a/ ในพยางค์ คำ - จ่า ฯลฯ และเสียงสระในพยางค์ที่ ๘ กับ ๙ เหมือนกัน เช่น เสียงสระ /i/ ในพยางค์ คิค - จิศร ฯลฯ

กลุ่มที่ ๓ เป็นกลุ่มที่สร้างกลด้วยพยางค์และตัวอักษรซึ่งได้แก่ รูปวรรคที่มี ๒ กลมท คือ

กลมทระดับหรือตรีประดับ จะมีพยางค์ที่มีรูปเหมือนกัน ๓ พยางค์และพยางค์เหล่านี้จะมีการกำหนดเกี่ยวกับวรรคเป็นลำดับกัน คือ พยางค์แรกไม่มีรูปวรรค พยางค์ที่ ๒ มีรูปวรรคเอก (๑) ส่วนพยางค์ที่ ๓ มีรูปวรรคโท (๒) แต่ในบางครั้งอาจเรียงลำดับกลับกัน คือ มีพยางค์ที่มีรูปวรรคโทก่อน แล้วจึงเป็นพยางค์ที่มีรูปวรรคเอกและไม่มีรูปวรรค ก็ได้ ดังแผนผัง

0 0 F₁ F₂ F₃ 0 0 0 หรือ 0 0 F₃ F₂ F₁ 0 0 0

0 = พยางค์ ๑ พยางค์   F₁ = รูปพยางค์ที่เหมือนกันแต่ไม่มีรูปวรรค

F₂ = รูปพยางค์ที่เหมือนกันที่มีรูปวรรคเอก

F₃ = รูปพยางค์ที่เหมือนกันที่มีรูปวรรคโท

ตัวอย่าง เช่น

"ทุกข์เข้าค้ำค้ำค้ำค้ำกึ่ง เคือนเศษ ใต้หิ้ง เหตุกระแสน้ำสรวลเส
 หึ่ง เรือนสายสายส่ายก็คล้ายคนเน จึ่งถ่ายเทหาซึ้งซึ้งซึ้ง เคื่อง"

(หลวงนายชาญเบศวร์ : คาราวาเพลงยาว)

กลบทศรีเพชรพวง รูปแบบของกลคล้ายคลึงกับกลบทศรีประดับมากแต่จะต่างกันเล็กน้อยตรงที่
 การกำหนดของรูปวรรณยุกต์ จะกำหนดให้มีการใช้รูปวรรณยุกต์ที่แตกต่างกันอย่างน้อย ๓
 รูป โดยจะเป็นรูปวรรณยุกต์ใดก็ได้ไม่จำกัดในพยางค์ที่มีรูปเหมือนกัน ดังแผนผัง

0 0 F₁ F₂ F₃ 0 0 0

0 = พยางค์ ๑ พยางค์

F₁₋₃ = พยางค์ที่มีรูปพยัญชนะและสระเหมือนกันแต่มีรูปวรรณยุกต์ต่างกัน

ตัวอย่าง เช่น

"จับปี่หรีงหรีงหรีงหรีง เพราะเพรียง ฮ้องสาเนียง เค่งเค่งเค่งดิง เหน่งโยน
 จะเข้ากริดคิด เรง เทรง เทรง เทรง เสียง เหนง เหนง เหนง ระนาดออกผาดผืน"

(นายทัตมหาดเล็ก : คาราวาเพลงยาว)

๓.๔ กลอนในการสร้างกลของกลอนกลบทที่มีรูปแบบพิเศษ

กลอนกลบทที่มีรูปแบบพิเศษ หมายถึงกลอนกลบทที่ปรากฏรูปการเขียนต่างไปจาก
 รูปแบบของกลอนสุภาพทั่วไป เช่น มีจำนวนค่าน้อยกว่าจำนวนค่างของกลอนสุภาพโดยทั่วไป
 แสดงให้เห็นว่ามีค่างจำนวนหนึ่งหายไป หรือเขียนไว้เพียง ๑ วรรคแต่จะอ่านได้มากกว่าที่
 เขียนไว้บางครั้งอาจเขียนในรูปแบบที่แปลกกว่าให้เกิดความมุ่งงงต่อผู้อ่านว่าจะอ่านอย่างไรดี
 กลอนกลบทที่มีรูปแบบพิเศษนี้จะตรงกับของเดิมที่เรียกว่า "กลอนกลอักษร" นั่นเอง ในงาน
 วิจัยนี้จะแบ่งกลอนกลบทที่มีรูปแบบพิเศษออกตามรูปแบบที่ปรากฏเป็น ๒ ชนิดคือ

๓.๔.๑ กลอนกลบทที่มีรูปต่างจากปกติ

๓.๔.๒ กลอนกลบทที่มีจำนวนพยางค์น้อยกว่าปกติ

๑.๔.๑ กลอนกลบทที่มีรูปค่างจากปกติ หมายถึงกลอนกลบทที่ใหม่เขียนตามรูปแบบของกลอน
โดยทั่วไป แต่จะเขียนให้มีรูปแบบต่างออกไปทำให้ผู้รับกลเกิดความมึนงงว่าจะอ่านอย่างไร
จึงจะได้พยางค์ออกมาเป็นวรรค ๖ ละ ๘ พยางค์เหมือนอย่างกลอนสุภาพหรือกลอนแปด
ทั่วไป ที่พบในการวิจัยนี้มี ๒ กลบท คือ กลบทคอกาพย์หวนคำนอง และกลบทลิ้นตะกวดคะนอง

๑.๔.๒ กลอนกลบทที่มีจำนวนพยางค์น้อยกว่าปกติ หมายถึงกลอนกลบทที่จะมีจำนวนของ
พยางค์ น้อยกว่า ๘ พยางค์ ซึ่งสามารถมองเห็นได้ทันทีว่ามีบางพยางค์หายไป กลอนกลบท
ที่มีจำนวนพยางค์น้อยกว่าปกตินี้สามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่มคือ

กลุ่มที่หนึ่ง เป็นกลบทที่ผู้แต่งกำหนดจำนวนพยางค์ขึ้นใหม่ โดยพยางค์ที่น้อยกว่า
ปกตินี้ไม่ได้เป็นเพราะถูกซ่อนไว้ในบางที่ของวรรค แต่เป็นการกำหนดให้มีจำนวนคำเพียง
แค่นี้โดยจะให้เป็นกลอย่างหนึ่ง

กลุ่มที่สอง เป็นกลบทที่จำนวนพยางค์ที่หายไปนั้นถูกซ่อนอยู่ในที่ใดที่หนึ่งของ
กลอน เช่น อาจจะถูกซ่อนในวรรค หรือท้ายวรรค ฯลฯ การที่ผู้รับสารจะอ่านได้ถูกต้องนั้น
ผู้รับสารต้องไขกลให้รู้ว่าพยางค์ที่หายไปคือพยางค์ใดและมีตำแหน่งอยู่ตรงไหนก่อน

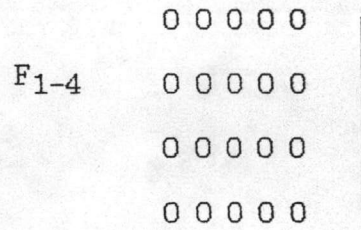
กลอนกลบทที่มีรูปแบบพิเศษนี้ นอกจากจะใช้รูปแบบการเขียนเป็นกลแล้วยังมี
กลไกหลักคือ จะใช้พยางค์เป็นกล แบบของกลส่วนใหญ่จะเป็นทั้งการซ้ำและการกำหนด
เฉพาะ ลักษณะของกลเป็นแบบซับซ้อนมากกว่าแบบธรรมดา ตำแหน่งที่เกิดจะเกิดได้ใน
วรรคเดียวกัน หรือ ต่างวรรค จำนวนของหน่วยต้นแบบมีตั้งแต่ ๑-๕ หน่วยและจำนวนของ
หน่วยผลลัพธ์จะมีตั้งแต่ ๒-๕ หน่วย ซึ่งแต่ละกลบทจะมีโครงสร้าง เฉพาะแตกต่างกันไปอีก
ดังแสดงไว้ในตารางที่ ๘ การแสดงกลไกหลักของกลอนกลบทที่มีรูปแบบพิเศษนี้ ผู้วิจัยจะ
ใช้วิธีเดียวกับ การแสดงกลไกหลักของกลอนกลบทกลุ่มอื่นาคือ จะเขียนกลไกทั้งหมดลงไว้
เฉพาะกลบทแรกของกลุ่มเท่านั้น ส่วนกลบทอื่นจะเขียนเฉพาะกลไกที่แตกต่างออกไปกลไก
ที่ซ้ำกันจะละไว้

ตารางที่ ๘ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่มีรูปแบบพิเศษ

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
<u>๑. กลบทที่มีรูปต่างจากปกติ</u>						
๑. ดอกไม้หวงค่านอง	+Sy	+RL ₆	+M	+P ₂	+O ₄	+G ₄
๒. ลั่นตะกวดคคะนอง	+	+	+	+	+O ₁₋₅	+G ₂
<u>๒. กลบทที่มีจำนวนพยางค์น้อยกว่า</u>						
<u>ปกติ</u>						
๑. คุณบท	+Sy	+L ₂	+S	+nP ₂	+	+
๒. กลอนลิลิต	+	+	+	+	+	+
๓. นกทางปีก		+RL ₂	+M	+P ₁	+O ₂	+G ₂
๔. กลมกลืนกลอน(ศิริฯ)	+	+	+	+	+	+
๕. เมฆลาเรียนแก้ว	+	+	+	+P ₂	+	+
๖. คุลาซ้อนสูง	+	+	+	+	+	+
๗. กลมกลืนกลอน(ตำราฯ)	+	+	+	+P ₁ / P ₂	+	+
๘. คมในผัก (ศิริฯ)	+	+	+	+P ₁	+O ₁	+
(ตำราฯ)	+	+	+	+	+O ₃	+
๙. ม้าลาพอง(ศิริฯ)	+	+	+	+	+	+
(ตำราฯ)	+	+	+	+	+O ₄	+
๑๐. งูกลิ้น(กิน)หาง	+	+	+	+	+O ₃	+

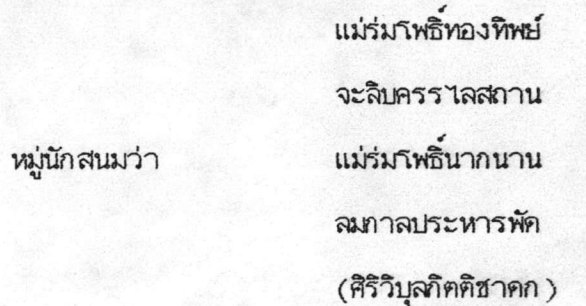
จากตารางกลอนกลบทที่มีรูปต่างจากปกติมี ๒ ชนิดซึ่งมีโครงสร้างกลไกหลักต่างกัน
ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลบทอกไม้หวางคานอง รูปแบบของกลคือกำหนดให้มีการเขียนแบบกระทู้คือ บทหนึ่งจะเขียนเป็น ๒ ช่วง ช่วงแรกเป็นกระทู้มี ๔ พยางค์และเขียนเพียงวรรคเดียว ส่วนช่วงหลังมี ๔ วรรคละ ๔ - ๕ พยางค์ ดังแผนผัง

F_{1-4} = พยางค์ที่มีการซ้ำเป็นกระทู้   0 = พยางค์ ๑ พยางค์

ตัวอย่าง เช่น

เมื่อถอดกลแล้วจะได้

"หมูนักสนมว่าแม่ร่มพริทองทิพย์   หมูนักสนมว่าจะลิบครรรไลสถาน
 หมูนักสนมว่าแม่ร่มพริ้นากนาน   หมูนักสนมว่าสมกาลประหารพิค"

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่า ผู้อ่านจะต้องไขกลของรูปแบบที่ปรากฏได้ก่อน จึงจะสามารถอ่านได้ถูกต้อง

กลบทสันตะภาคคานอง รูปแบบของกลคือการซ้ำพยางค์และการกำหนดการเขียนโดยเขียนพยางค์ที่ซ้ำนี้ไว้เพียงครั้งเดียวแต่จะอ่านได้ถึง ๒ ครั้ง ดังนั้นจากกลบท ๑ กลบทที่เขียนไว้จะอ่านได้เป็น ๒ ส่วนวน สามารถเขียนเป็นแผนผังได้คือ

วรรคแรก   F F F F F $\left. \begin{matrix} O_1 O_2 \\ O_2 O_1 \end{matrix} \right\}$

วรรคที่ ๒   F $\left. \begin{matrix} O_3 O_4 \\ O_4 O_3 \end{matrix} \right\}$ F F F $\left. \begin{matrix} O_5 O_6 \\ O_6 O_5 \end{matrix} \right\}$

F = พยางค์ที่กำหนดให้เขียนเหมือนกันทั้ง ๒ วรรค

O₁₋₆ = พยางค์ที่เติมข้างท้ายในแต่ละช่วง

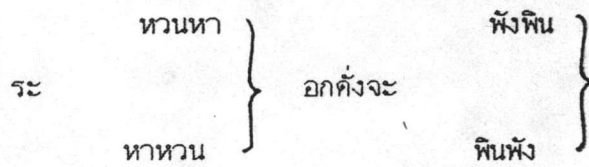
ดังนั้นกลบทสันตะกวดคนองที่แต่งไว้เพียงบทเดียวก็สามารถจะถอดออกได้เป็น ๒ บท

ตัวอย่าง เช่น

เจ้าจรศก   แสงสร }
 แค้นแสนคิด   สรแสง }

มา   แกรงรอง }   รานภาษาให้   ทานทา }
          รอนแรง   ทาทวน }

แต่วิโยครศก   ร้อนรา }
 เศร้าร้าย   ราร้อน }

(ศิริวิบูลกิตติชาตก)

ถอดแล้วจะได้

สำนวนที่ ๑

"เจ้าโรคแค้นแสนคิดตั้งแสงสร	มาแรงรอนรานกายให้ทวนหา
แต่วิโยคโรค เส้าร้าวร้อนรา	ระทวนหาออกตั้งจะหังพิน"

สำนวนที่ ๒

"เจ้าโรคแค้นแสนคิดตั้งสรแสง	มารอนแรงรานกายให้หาทวน
แต่วิโยคโรค เส้าร้าวราร้อน	ระหาทวนออกตั้งจะพินหัง"

สำหรับกลอนกลบทที่มีจำนวนพยางค์น้อยกว่าบทนั้นจะมีกลบทหลักในการสร้าง
กลเฉพาะแต่ละชนิดแตกต่างกันไปดังนี้

กลบทคุณบท จะกำหนดจำนวนพยางค์วรรคละ ๓ พยางค์เท่ากัน ๔ วรรคจะเป็น ๑ ช่วง
จดใช้เครื่องหมาย (,) กากับไว้ ดังแผนผัง

0 0 0   0 0 0   0 0 0   0 0 0 ,

0 = พยางค์ ๑ พยางค์ , = เครื่องหมายบอกความ ๑ ช่วง

ตัวอย่าง เช่น

"จคลิลิต คิคเป็นฉันท ผันเบนโกลง โยงเบนภาพย์, อาบคุณบท
หมคมั่วสุ่ม ชุ่มนุมนกลอน ช้อนบาฬี, มีคำไทย ใสประกอบ สอบทารา
หาคัมภีร์,"

(ศิริวิบูลกิตติชาตก)

กลบทกลอนลิลิต จะกำหนดว่า ๑ วรรคมี ๕ พยางค์เป็นพื้น และจะแต่งกี่วรรคก็ได้

รอยให้สัมผัสบังคับระหว่างพยางค์สุดท้ายวรรคหน้า กับพยางค์ที่ ๓ ของวรรคที่ตามมา
ดังแผนผัง

๐ ๐ ๐ ๐ ๐   ๐ ๐ ๐ ๐ ๐   ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

ตัวอย่าง เช่น

"ส่วนองค์พงษ์พวง   ผู้ร่ำภาพิไสมย   พรั่งพร้อมไปด้วยนาฏ
บริวารราชสุรางค์   ขึ้นสู่ปราสาทปราสาท   บังคมบาทพิศร"

(ศิริวิบุลภิตติชาดก)

กลบทนทกวางบีก รูปแบบของกลคือจะกำหนดว่า วรรคหนึ่งจะเขียนไว้เพียง ๖ หรือ ๗
พยางค์เท่านั้น พยางค์ที่หายไประหว่างจะเป็นพยางค์ที่ซ้ำกับพยางค์ต้นแบบซึ่งอยู่ในวรรคเดียวกันซึ่ง
อาจจะ เป็นพยางค์ที่ ๑ หรือพยางค์อื่น ๆ เลื่อนไหลไปมาภายในวรรคได้ยกเว้นพยางค์สุดท้าย
ดังแผนผัง

๐ F₁ F₂ (F₂ F₁) ๐ ๐ ๐

หรือ (F₁)

๐ = พยางค์ ๑ พยางค์   F₁ F₂ = รูปพยางค์ต้นแบบที่มีการซ้ำ

(F₁) หรือ (F₁ F₂) = รูปพยางค์ซ้ำที่ไม่ได้เขียนไว้

ตัวอย่าง เช่น

"สองกระบัตริย์ศิลาให้รันท   แสนภาสคสุคคพิไสมย
ต่างองค์ทรงโรดกาไลย   พระภูวนายนารภาให้หาวคทรวง"

ถอดแล้วจะได้

"สองกระบัตริย์กระบัตริย์ให้รันท   แสนภาสคสุคคสุคคพิไสมย
ต่างองค์ต่างทรงโรดกาไลย   พระภูวนายภูวนารภาให้หาวคทรวง"

(ศิริวิบุลภิตติชาดก)

หรือ

"ฉันทจะได้ชมชิดเขย   งามลิมเลขบลิ้มอาลัย
แต่ได้เห็นโฉมงามเฉลิม   ก็พูนเพิ่มจิตรพิสมัย"

ถอดแล้วจะได้

"ฉันทจะได้ชมชิดชิดชมชมชช ไม่ลืมเลย เลยลืมลืมอาลัย
แต่ได้เห็นโฉมงามมาโฉมโฉมเฉลิม ก็พบ เพิ่มเพิ่มพูนจิตรพิสมัย"

(พระราชนิพนธ์ .๓ : คำราเพลงยาว)

กลบทกลกลืนกลอน รูปแบบของกลคือวรรคหนึ่งจะเขียนไว้เพียง ๖ พยางค์ พยางค์ที่หายไปคือพยางค์ที่ ๗ - ๘ นั้นจะมีรูปซ้ำกับพยางค์ที่ ๔ - ๕ ดังแผนผัง

O O O F₁ F₂ O (F₂ F₁)

F₁ = รูปพยางค์ที่มีการซ้ำรูปที่ ๑   F₂ = รูปพยางค์ที่มีการซ้ำรูปที่ ๒

(F₂ F₁) = รูปพยางค์ซ้ำที่ไม่ได้เขียนไว้   O = พยางค์ ๑ พยางค์

ตัวอย่าง เช่น

"นกกินแมกราร้อนแล้ว   บรู่ว่าสมรนาฎพระ
อยู่แห่งใดจรแจ้งไม่   สุกอรอนราปิกแล้ว"
(ศิริวิบุลภคศิษาคก)

ถอดแล้วจะได้

"นกกินแมกราร้อนแล้วร้อนรา   บรู่ว่าสมรนาฎพระนาฎสมร
อยู่แห่งใดจรแจ้งไม่แจ้งจร   สุกอรอนราปิกแล้วปิกรา"

กลบทเมฆลาโยนแก้ว รูปแบบของกลคือ วรรคแรกจะมี ๘ พยางค์ ส่วนวรรคที่ตามมาจะมี ๘ พยางค์ แต่ปรากฏรูปที่เขียนไว้เพียง ๖ พยางค์เท่านั้น พยางค์ที่หายไปคือพยางค์ที่ ๑ กับพยางค์ที่ ๒ ซึ่งจะมีรูปซ้ำกับรูปพยางค์ ๒ พยางค์ท้ายวรรคที่อยู่ข้างหน้า ดังแผนผัง

วรรคแรก   O O O O F₁ F₂ O F₂ F₁
วรรคที่สอง   (F₁F₂) O O O O F₃ F₄
วรรคที่สาม   (F₃F₄) O O O O - -

F₁ = รูปพยางค์ที่มีการซ้ำรูปที่ ๑   F₂ = รูปพยางค์ที่มีการซ้ำรูปที่ ๒

(F₁F₂) = รูปพยางค์ซ้ำที่ไม่ได้เขียนไว้   F₃ = รูปพยางค์ที่มีการซ้ำรูปที่ ๓

F_4 = รูปพยางค์ที่มีการซ้ำรูปที่ ๔ (F_3F_4) = รูปพยางค์ซ้ำที่ม่ได้เขียนไว้

0 = พยางค์ ๑ พยางค์ - = รูปพยางค์ที่เป็นต้นแบบของการซ้ำของวรรคต่อไป

ตัวอย่าง เช่น

รานถ้อยคำทาลัง เล

บิคคิตเห็นคอก เช่นคิต

"จ้อเสนเสนเหตักรักหัทเห

เทธิบายบ้ายเบียงกระบวน

บิคควมควันกีกลันสรวล

(หลวงนายชาญเบศวร์ : คารากเพลงยาว)

ถอดแล้วจะไค้

เหตักรานถ้อยคำทาลัง เล

กระบวนบิคคิตเห็นคอก เช่นคิต

"จ้อเสนเสนเหตักรักหัทเห

ลัง เลเทธิบายบ้ายเบียงกระบวน

เช่นคิตบิคควมควันกีกลันสรวล

กลบทจุลาซ้อนลูก รูปแบบของกลคือ ยกเว้นวรรคแรกแล้วทุวรรคจะมีพยางค์ที่เขียนไว้เพียง

๖ - ๗ พยางค์ โดยพยางค์ที่หายไปของทุวรรคจะเป็นพยางค์ที่มี รูปซ้ำกับรูปพยางค์ที่อยู่

ระหว่างรูปพยางค์ที่ซ้ำกันของวรรคที่ ๑ ดังแผนผัง

วรรคแรก 0 0 F_1 H_1 H_2 F_1 0 0 0

วรรคที่ ๒ 0 0 F_2 (H_1H_2) F_2 0 0 0

0 = พยางค์ ๑ พยางค์ F_1 = รูปพยางค์ซ้ำในวรรคที่ ๑

F_2 = รูปพยางค์ซ้ำในวรรคที่ ๒ H_1H_2 = รูปพยางค์ต้นแบบที่มีการซ้ำทุวรรค

(H_1H_2) = รูปพยางค์ซ้ำที่ม่ได้เขียนไว้

ตัวอย่าง เช่น

ม่ควรเป็นเป็นไค้เช่นนี้

อย่างโรหนอหนอแกลั้งล่อลลอค

"พี่รักเจ้าน้อยกาเจ้าเฝ้าหน้าหนี

ม่พอที่ที่ทามารยา

ว่างคอคคอคเอาค่อหน้า"

(พระราชนิพนธ์.๓ : คารากเพลงยาว)

ตัวอย่าง เช่น

"ข้างที่ <u>นั่ง</u> ทรง <u>ลง</u> กรณ	งวงงาม <u>อง</u> งา <u>ผิว</u> ผู้ <u>ผ่อง</u>
ม้าที่ <u>นั่ง</u> พย <u>ศ</u> ลบ <u>ท</u> ล <u>บ</u> อง	ว่อง <u>ท</u> าน <u>อง</u> ว <u>อ</u> พิ <u>ช</u> ย <u>มุ</u> ห <u>ุ</u> ร <u>์</u> "
	(ศิริวิบุลยศักดิ์ชาคก)

ถอดแล้วจะได้

"ข้างที่ <u>นั่ง</u> <u>ข้าง</u> ทรง <u>ลง</u> กรณ	งวงงาม <u>อง</u> ง <u>วง</u> งา <u>ผิว</u> ผู้ <u>ผ่อง</u>
ม้าที่ <u>นั่ง</u> <u>ม้า</u> พย <u>ศ</u> ลบ <u>ท</u> ล <u>บ</u> อง	ว่อง <u>ท</u> าน <u>อง</u> <u>ว่อง</u> ว <u>อ</u> พิ <u>ช</u> ย <u>มุ</u> ห <u>ุ</u> ร <u>์</u> "

ข. แบบที่พบในคาราเพลงยาวกลบทและกลอักษรและกลบทสุภาษิต

รูปแบบของกลคือวรรคหนึ่งมี ๕ พยางค์แต่ละจะปรากฏรูปที่เขียนไว้เพียง ๖ พยางค์ รูปพยางค์ที่หายไปในคือ รูปพยางค์ที่ ๔ - ๖ ซึ่งจะมีรูปซ้ำกับพยางค์ที่ ๑ - ๓ โดยเรียงลำดับกลับกัน ดังแผนผัง

$$F_1 F_2 F_3 (F_3 F_2 F_1) O O O$$

$F_1 F_2 F_3$ = รูปพยางค์ต้นแบบที่มีการซ้ำภายในวรรค

$(F_3 F_2 F_1)$ = รูปพยางค์ซ้ำที่นำได้เขียนไว้ O = พยางค์ ๑ พยางค์

ตัวอย่าง เช่น

สอง <u>ใจ</u> เป็น <u>ค</u> อง <u>ห</u> ม <u>อง</u> <u>เม</u> ิน	" <u>บ</u> าง <u>ร</u> ่ <u>ม</u> รัก <u>จะ</u> ห <u>าง</u> <u>เท</u> ิน
ว <u>า</u> ห <u>วัง</u> รัก <u>จะ</u> ซ <u>้ำ</u> ซ <u>ึ</u> น	เช <u>ิน</u> ช <u>าม</u> ค <u>ิ</u> ค <u>ส</u> เท <u>ิน</u> อ <u>าย</u>
ซ <u>ิ</u> ค <u>เช</u> ย <u>ก</u> ล <u>ึ</u> น <u>ย</u> ัง <u>ค</u> ิด <u>ก</u> าย	ร <u>ึ</u> น <u>ร</u> าย <u>ร</u> ส <u>ร</u> ็ <u>ว</u> เร็ว <u>ค</u> ิน <u>ห</u> าย
	ว <u>าย</u> ว <u>าง</u> <u>เว</u> น <u>เส</u> ีย <u>ค</u> าย <u>ห</u> ี"
	(พระราชนิพนธ์.๓ : คารากาเพลงยาว)

ถอดแล้วจะได้

สอง <u>ใจ</u> เป็น <u>เป็น</u> ใจ <u>สอง</u> ค <u>อง</u> ห <u>ม</u> อง <u>เม</u> ิน	" <u>บ</u> าง <u>ร</u> ่ <u>ม</u> รัก <u>รัก</u> <u>ร</u> ่ <u>ม</u> บ <u>าง</u> จะ <u>ห</u> าง <u>เท</u> ิน
ว <u>า</u> ห <u>วัง</u> รัก <u>รัก</u> ห <u>วัง</u> ว <u>าง</u> จะ <u>ซ</u> ้ำ <u>ซ</u> ึ <u>น</u>	เช <u>ิน</u> ช <u>าม</u> ค <u>ิ</u> ค <u>ิ</u> ค <u>ิ</u> ช <u>าม</u> เช <u>ิน</u> ส <u>เท</u> ิน <u>อ</u> าย
	ร <u>ึ</u> น <u>ร</u> าย <u>ร</u> ส <u>ร</u> ส <u>ร</u> ว <u>าย</u> ร <u>ึ</u> น <u>เร็ว</u> ค <u>ิน</u> ห <u>าย</u>

ขีดเขยกลิ้นกลิ้นเขยขีดย้งติคทาย วายว่างเว้นเว้นว่างวายเสี่ยคายที่"

กลบหม้าลาพอง จะมีรูปแบบของกลต่างกันเป็น ๒ ชนิดย่อย คือ

ก. แบบที่พบในศิริวิบุลภคคิชาคก รูปแบบของกลคือ วรรคหนึ่งจะมีรูป พยางค์เขียนไว้เพียง ๔ - ๖ พยางค์ รูปพยางค์ที่หายไปในคือพยางค์ที่อยู่ท้ายวรรค ๓ พยางค์ ซึ่งจะมีรูปซ้ำกับพยางค์ ๓ พยางค์ที่อยู่ติดกันแต่จะเรียงลำดับกลับกัน ดังแผนผัง

O O F₁ F₂ F₃ (F₃F₂F₁)

O = พยางค์ ๑ พยางค์ F₁F₂F₃ = รูปพยางค์ต้นแบบที่มีการซ้ำภายในวรรค

(F₃F₂F₁) = รูปพยางค์ซ้ำที่นำมาได้เขียนไว้ซึ่งเรียงลำดับกลับกับรูปพยางค์ต้นแบบ

ตัวอย่าง เช่น

"เข้าเมื่อขามรุ่ง เรือง	ผอนผันเข้าเขตรขันธ
จร เมืองในเสด็จจร	ชนหญิงชายชานนคร
ต่างต่างมาแต่งตัว	สนเลือกวางวังมา
วน่วนแวงแครงครุ่น	ชมชวนชนต่างคน"

(ศิริวิบุลภคคิชาคก)

ถอดแล้วจะได้

"เข้าเมื่อขามรุ่ง เรือง <u>เรืองรุ่งขาม</u>	ผอนผันเข้าเขตรขันธ <u>ขันธเขตร</u> เข้า
จร เมืองในเสด็จ <u>จรจรเสด็จ</u>	ชนหญิงชายชาน <u>นครนคร</u> ชาน
ต่างต่างมาแต่ง <u>ตัวตัวแต่ง</u> มา	สนเลือกวางวัง <u>มาวังวาง</u>
วน่วนแวงแครง <u>ครุ่นครุ่น</u> แวง	ชมชวนชนต่าง <u>คนคนต่าง</u> ชน"

จากตัวอย่างเห็นได้ว่า แต่ละวรรคจะปรากฏรูปพยางค์เพียง ๔ พยางค์ อีก ๓ พยางค์ที่หายไปในนั้นจะมีรูปซ้ำกับ ๓ พยางค์สุดท้ายเพียงแต่มีการเรียงลำดับกลับกัน

ข. แบบที่พบในคาราเพลงยาวกลบและกลอักษร รูปแบบของกลคือ วรรคหนึ่งจะมี ๕ พยางค์ แต่จะปรากฏรูปเขียนไว้เพียง ๔ พยางค์ อีก ๔ พยางค์ที่เหลือจะมีรูปซ้ำกับพยางค์ที่ ๑ - ๔ แต่เรียงลำดับกลับกัน ดังแผนผัง

F₁ F₂ F₃ F₄ O (F₄ F₃ F₂ F₁)

$F_1F_2F_3F_4$ = รูปพยางค์ต้นแบบที่มีการซ้ำ   0 = พยางค์ ๑ พยางค์

$(F_4F_3F_2F_1)$ = รูปพยางค์ซ้ำที่เรียงกลับกับพยางค์ต้นแบบและไม่ได้เขียนไว้

ตัวอย่าง เช่น

"แค้น เคืองคิศจิตรเจิบ	นางทดแทนแม่หมา
น้องแทนหน่ายคล้ายรัก	หมางจิตรหมองมิตรมี"

ถอดแล้วจะได้

"แค้น เคืองคิศจิตรเจิบ จิตรคิเค เคืองแค้น   นางทดแทนแม่หมา แม่แทนทดนาง
 น้องแทนหน่ายคล้ายรัก คล้ายหน่ายแทนน้อง   หมางจิตรหมองมิตรมี มิตรหมองจิตรหมาง"
 (พระองค์เจ้าคเนจร : คาราเพลงยาวๆ)

กลบทูกลิ้นทางหรืออุกิงทาง รูปแบบของกลคือ วรรคหนึ่งจะเขียนไว้เพียง ๔ - ๖ พยางค์ พยางค์ที่หายไปคือพยางค์ที่ ๗ - ๙ ซึ่งจะมีรูปซ้ำกับพยางค์ที่ ๑ - ๓ ดังแผนผัง

$$F_1 F_2 F_3 0 0 0 (F_1 F_2 F_3)$$

$F_1F_2F_3$ = รูปพยางค์ต้นแบบที่มีการซ้ำ   0 = พยางค์ ๑ พยางค์

$(F_1F_2F_3)$ = รูปพยางค์ซ้ำที่ไม่ได้เขียนไว้

ตัวอย่าง เช่น

"อำมาตย์น้อมอภิวาท	บังคมถวายกายพร้อม
พลลาบ้ายบาทหน้า	จัดแจงกันผันผาย"
	(ศิริวิบุลภคิตชาคก)

ถอดแล้วจะได้

"อำมาตย์น้อมอภิวาท อำมาตย์น้อม   บังคมถวายกายพร้อม บังคมถวาย
 พลลาบ้ายบาทหน้า พลลาบ้าย   จัดแจงกันผันผาย จัดแจงกัน"

สำหรับกลบทวนมีชื่อนั้น จากการวิจัยนี้พบว่ากลบทวนนี้ไม่เข้าเกณฑ์ของกลบทวนทั้ง ๖ ประการเลยแสดงว่า บทกลอนนี้ไม่ใช่งลบทวนหากแต่เป็นกลอนสุภาพธรรมดา

ตัวอย่าง เช่น

"สมเด็จพระจอมราชาธิราชเจ้าโรคา ทาศักดานภมิตระพุมทอง
 ุตบระมาณเท่างงจักร เกวียน งามเสถียรรัศมีนมีสอง"

(ศิริวิบุลยภคิตชาคก)

กลอนกลบททั้งหมดจำนวน ๑๐๑ ชนิดนี้จะเป็นกลอนกลบทที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัย
 รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๑๔ ชนิดและกลบททั้ง ๑๔ ชนิดนี้ยังคงพบในสมัย
 รัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย กลบททั้ง ๑๔ ชนิดนี้ แบ่งได้เป็น ๔ กลุ่มคือ

๑. กลบทที่ใช้กลบททางเสียง ได้แก่ กลบทที่มีชนิดของกลเป็นเสียงสระ
 ที่พบมี ๑ กลบท กลบทที่มีชนิดของกลเป็นเสียงพยัญชนะมี ๔ กลบท และกลบทที่มีชนิดของ
 กลเป็นเสียงพยัญชนะและสระมี ๓ กลบท

๒. กลบทที่ใช้กลบททางพยางค์มีทั้งหมด ๒ กลบท

๓. กลบทที่ใช้กลบทสัมผัสทั้งหมด ๔ กลบท

๔. กลบทที่มีจำนวนพยางค์น้อยกว่าบทมีเพียง ๑ กลบท

กลบททั้ง ๔ กลุ่มนี้มีโครงสร้างกลบทหลักแตกต่างกันแต่แสดงไว้ในตารางที่ ๕ โดยผู้วิจัย
 จะใช้วิธีการเดิมคือ หากกลบทใดซ้ำกันก็จะไม่เขียนลงไปอีก

ตารางที่ ๕ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ปรากฏใหม่

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
<u>๑. กลบทที่ใช้กลไกทางเสียง</u>						
<u>๑. ๑กลุ่มเสียงสระ</u>						
๑. เทพชุมนุม	+V	+R	+S	+3-4/ 5-7P ₁	+O ₂	+G ₂
<u>๒. ๒กลุ่มเสียงพยัญชนะ</u>						
๑. เลางวางตรวจ	+C	+	+	+1-23/ 6-78	+	+
๒. เจ้าเขินเค้นค้ำคุด	+	+	+	+1-357/ 2-46	+	+
๓. กิณรรำ	+	+	+	+2-3/ 5-6/ 8-9	+O ₃	+
๔. ควางเคื่อนประดับดาว	+	+	+	+1-2/ 3-4 5-67	+	+
<u>๒. ๓กลุ่มเสียงพยัญชนะและสระ</u>						
๑. สุรางค์ระบำ	+C, V	+	+	+P ₁	+OC ₂ V ₁	+

ตารางที่ ๕ แสดงโครงสร้างกลาหลักของกลอนกลบทที่ปรากฏใหม่(ต่อ)

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
๒.คานีรนางสระ	+C,V	+R	+S	+1-2/ 3-4/ 6-7P ₁	+OC ₃ V ₁	+G ₂
๓.ข้างประสานงา	+	+	+	+P ₁ +P ₂	+OV ₁ +OC ₃	+
<u>๒.กลบทที่ใช้กลาทางพยางค์</u>						
๑.ม้าเหิมรถ	+Sy	+	+	+78-12P ₂ +O ₂		+
๒.พวงแก้วกุดัน	+	+	+	+P ₁₋₂	+O ₁	+G ₂₋₃
<u>๓.กลบทที่ใช้กลาผสม</u>						
๑.วิสูตรสองไข	+MxSyC	+	+	+1-4/ 7-10P ₁	+OSy ₂ C ₂	+G ₂
๒.ฟ้าพันร้าน	+MxSy C,V	+	+	+P ₁	+OSy ₁ C ₂ V ₂	+G ₂₋₃
๓.นารายณ์ประลองศิลป์	+	+	+	+	+OSy ₃ C ₂ V ₂	+
๔.ศรีเพชรพวง	+MxSy ALT	+L	+	+	+OSy ₁ ALT	+G ₃
<u>๔.กลบทที่มีจำนวนพยางค์น้อยกว่า</u>						
<u>ปกติ</u>						
๑.เมฆลาโยนแก้ว	+	+RL ₂	+M	+P ₂	+O ₂	+G ₂

จากตาราง เห็นได้ว่ากลบทที่ปรากฏใหม่นี้ เป็นกลบทที่ใช้กลไกทาง เสียงมากที่สุด รองลงมา เป็นกลบทที่ใช้กลไกผสม โดยมีอัตราส่วนของกลบทที่ใช้กลไกทาง เสียง : พยางค์ : กลไกผสม = ๘ : ๓ : ๔ หรือคิดเป็นร้อยละเท่ากับ ๕๓.๓๓ : ๒๐.๐๐ : ๒๖.๖๗ ส่วนแบบของกลจะ เป็นการซ้ำมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๘๖.๖๗ ที่เหลือจะเป็นการกำหนด เฉพาะคิดเป็นร้อยละ ๑๓.๓๓ และเป็นทั้งการซ้ำและการกำหนด เฉพาะคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖๗ เท่ากัน

สำหรับกลบทที่ไม่ปรากฏอีก หมายถึง กลบทที่มีอยู่เฉพาะในสมัยเดียวแล้ว ไม่ปรากฏอีกในสมัยอื่นจะมีพบเป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงแรก เป็นกลบทที่ไม่ปรากฏในสมัยรัชกาล ที่ ๓ กลบทเหล่านี้จะพบในหนังสือกลบทศิริวิบุลยคติชาดก แต่พอมากถึงในหนังสือตำราเพลง ยาวกลบทและกลอักษรปรากฏว่าไม่มี กลบทเหล่านี้ กลบทที่ไม่ปรากฏอีกในช่วงแรกมีทั้งหมด ๓๗ กลบท ดังแสดงไว้ในตารางที่ ๑๐ เรียงตามลำดับของกลไกโดยจะไม่เขียนกลไกที่ ซ้ำกันลงไว้อีก

ตารางที่ ๑๐ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ไม่ปรากฏอีกในช่วงแรก

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
<u>๑. กลบทที่ใช้กลไกทาง เสียง</u>						
๑. ซ้ำขลุ่ย	+V	+R	+S	+3-4/ 6-7P ₁	+O ₂	+G ₂
๒. มธุรสวาที	+	+	+	+3-4/ 5-7frP ₁ ,5-7b1P ₁	+O ₁₋₂	+
๓. อักษรล้วน	+C	+	+	+5-67P ₁	+O ₁	+G ₃
๔. ครีษะมก	+	+	+	+2-58/ 3-69	+O ₂	+

ตารางที่ ๑๐ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ไม่นับปรากฏอีกในช่วงแรก (ต่อ)

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
๕. จูกระหวัดทาง	+C	+R	+S	+P ₂	+O ₁	+G ₂
๖. อักษรบริพันธ์					+O ₃	
๗. นารายณ์ทรงเครื่อง	+C, V	+	+	+P ₁	+OC ₄ V ₁	+
<u>๒. กลบทที่ใช้กลไกทางพยางค์</u>						
<u>๒.๑ กลบทที่ใช้การซ้ำ</u>						
๑. บุษบงแย้มผกา	+Sy	+	+	+1-1P ₂	+O ₁	+
๒. จตุรงค์ประดับ	+	+	+	+4P ₂	+O ₂	+
๓. หงษ์ทองลีลา	+	+	+	+frnP ₂	+	+
				/blnP ₂		
๔. กุณรินเชษทราบเกสร	+	+	+	+P ₂	+O ₂₋₅	+
๕. ทศประวดี	+	+	+	+10P ₂	+O ₃	+
<u>๒.๒ กลบทที่ใช้การกำหนดเฉพาะ</u>						
๑. สิงหาวาที	+	+L ₁	+	+P ₁	+	+
๒. จตุรงค์ยะมก	+	+	+	+nP ₁	+	+
				1-4P ₂		
๓. คุณมัท	+	+L ₂	+	+nP ₂	+	+
๔. กลอนลีลิต						
๕. อินทาทิกร	+	+L ₃	+	+	+	+
๖. บวรโคฎก	+	+	+	+	+	+
๗. วสันตศิลาว่าที	+	+	+	+	+	+
๘. มาลินีโรสภิก	+	+	+	+	+	+

ตารางที่ ๑๐ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่นำมาปรากฏขึ้นในช่วงแรก (ต่อ)

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
๙. วิภลิตสทสา	+Sy	+L ₃	+S	+nP ₂	-	-
๑๐. ก กา	+	+L ₄	+	+		
๑๑. ก กา กน	+	+	+	+		
๑๒. ก กา กน กง	+	+	+	+		
๑๓. ก กา กน กง กค	+	+	+	+		
๑๔. ก กา กน กง กค กก	+	+	+	+		
๑๕. ก กา กน กง กค กก กบ	+	+	+	+		
๑๖. ก กา กน กง กค กก กบ กม	+	+	+	+		
<u>๓. กลบทที่ใช้กลไกทางตัวอักษร</u>						
๑. สุนทรภศล	+ALC	+L	+S	+nP ₂		
๒. วิมลวาที	+	+	+	+		
๓. อธิปทีอักษร	+	+	+	+		
๔. กระจายนะมณฑล	+	+	+	+		
๕. ภาวธรรษา	+ALV	+	+	+		
๖. โสภณอนุกุล	+	+	+	+		
๗. อุกะโศภณวิลาส	+ALT	+	+	+		
<u>๔. กลบทที่ใช้กลไกผสม</u>						
๑. อักษรระภศล	+MxSyC	+R	+S	+1-4P ₁	+OSy ₁	+G ₂
๒. จตุรงค์นักษก	+MxSy C, V	+	+	+P ₁	C ₁ +OSy ₁ C ₂ V ₁	+G ₂₋₄

จากตาราง เห็นได้ว่ากลบทที่ไม่นปรากฏอีกในช่วงแรกนี้จะ เป็นกลบทที่เข้ากลไกทาง พยางค์มากที่สุดโดยมีอัตราส่วนของกลไกทางเสียง : พยางค์ : ตัวอักษร : กลไกผสม = ๗ : ๒๑ : ๗ : ๒ หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๘.๕๒ : ๕๖.๓๕ : ๑๘.๕๒ : ๕.๕๐ ส่วนแบบของกลจะ เป็นการกำหนดเฉพาะมากที่สุดโดยมีอัตราส่วนของการกำหนดเฉพาะ : การซ้ำ = ๒๗ : ๑๔ หรือคิดเป็นร้อยละ ๖๒.๑๖ : ๓๗.๘๔

สำหรับกลบทที่ไม่นปรากฏอีกในช่วงที่ ๒ คือกลบทที่มีในตำราเพลงยาวกลบทและ กลอักษรแต่ไม่พบในกลบทสุภาษิตซึ่งจะมีทั้งสิ้น ๕ กลบท ดังจะแสดงไว้ในตารางต่อไปนี้ ตารางที่ ๑๑ แสดงโครงสร้างกลไกหลักของกลอนกลบทที่ไม่นปรากฏอีกในช่วงที่ ๒

ชื่อกลบท	ST	TY	FT	P	O	G
<u>๑. กลบทที่เข้ากลไกทางพยางค์</u>						
<u>๑. กลบทที่ใช้การซ้ำ</u>						
๑. กุริยางคจำเรียง	+Sy	+R	+S	+1-2/ 4-5/ 7-8P ₁	+O ₃	+G ₂
๒. กวางเคินคอง	+	+	+	+2-2 P ₂	+O ₁	+
<u>๑. ๒กลบทที่ใช้การกำหนดเฉพาะ</u>						
๑. ตะเข็บไต้ซอน	+Sy	+L ₃	+S	+nP ₂	+	+
๒. อักษรกลอนค้าย		+L ₄				
<u>๒. กลบทที่เข้ากลไกผสม</u>						
๑. พิณประสานสาย	+MxSy C, V	+R	+S	+P ₁	+OSy ₃ C ₂ V ₃	+G ₂₋₃

จากตารางเห็นได้ว่า กลอนที่ไม่นับปรากฏอีกในช่วงที่ ๒ นี้เป็นกลอนที่ใช้ทั้งกลาภทางพยางค์และกลาภผสมในอัตราส่วน ๔ : ๑ หรือคิดเป็นร้อยละ ๘๐.๐๐ : ๒๐.๐๐ และจะเป็นกลอนที่มีแบบของกลเป็นการซ้ำและการกำหนดเฉพาะในอัตราส่วน ๓ : ๒ หรือคิดเป็นร้อยละ ๖๐.๐๐ : ๔๐.๐๐

เมื่อรวมกลอนที่ไม่นับปรากฏอีกทั้ง ๒ ช่วง เข้าด้วยกันจะพบว่า กลอนที่ไม่นับปรากฏอีกทั้งหมดนี้จะเป็นกลอนที่ใช้กลาภทางเสียง : พยางค์ : ตัวอักษร : กลาภผสม = ๗ : ๒๕ : ๗ : ๓ หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖๗ : ๕๘.๕๒ : ๑๖.๖๗ : ๗.๑๓ และแบบของกลจะเป็นการกำหนดเฉพาะและการซ้ำ ในอัตราส่วน ๒๕ : ๑๗ หรือคิดเป็นร้อยละ ๕๘.๕๒ : ๔๐.๕๘

จากการวิเคราะห์กลาภในการสร้างกลของกลอนกลบทาพหุที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถที่จะนำมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่มของกลอนกลบทาพหุออกได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่คือ

๑. กลอนกลบทาพหุที่ใช้กลาภทางเสียง หมายถึง กลอนที่ใช้เสียงสระ เสียงพยัญชนะ หรือทั้งเสียงสระและเสียงพยัญชนะเป็นกล มีทั้งหมด ๒๖ กลอนได้แก่ กลอนสิงห์หัดเล่นหาง ก้านค้อคอก อักษรสังวาส ช้างชูงวง เทพชุมนุม มธุรสวาที อักษรล้วน เบลววรรณห่าสี อักษรล้วน(ชื่อซ้ำกัน) ครियะมก เลวงวางตรวจ เจ้าเขินเด่นคำบุคระลอกแก้วกระทั้ง กิรรา ควงเคื่อนประดับดาว งูกระหวัดหาง อักษรบริพันธ์ สุรางค์ระบำ มัญจาคติ คาเนรินางสระ กบเดินค้อยหอย อักษรสลบล้วน กบเดินสลักเพชร นารายณ์ทรงเครื่อง ช้างประसानงา และนาคราชแผลงฤทธิ์

๒. กลอนกลบทาพหุที่ใช้กลาภทางระบบคำ หมายถึงกลอนกลบทาพหุที่ใช้พยางค์เป็นกล มีทั้งหมด ๔๗ กลอน ได้แก่ กลอนทองนารีว รักร้อย ครอบจักรวาล พยัคฆ์ข้ามห้วย เลือช่อนเล็บ กิรเก็บบัว ศรีพิทพรณ์ มังกรคายแก้ว สารถิษกรถ มยุราพอนทาง หงษ์คาบพวงแก้ว คุรียงคจ่าเรียง พระจันทร์ทรงกลด จักรสามชั้น กระแตไต่ไม้ วัวพันหลัก กวางเดินคอง บุษบงแย้มผกา ม้าเทียมรถ นาคเกี้ยวกระหวัด จตุรงค์ประดับ หงษ์ทองสีลา บัวบานกลีบ กุณรินเชยทราบเกสร ทศประวัตติ พวงแก้วกุดัน สร้อยสน สิงหพาท จตุรงค์ยะมก คุยมบท กลอนลิลิต ตะเข็บไต่ซอน อินทาทิกร

บวรเจตภูก วัฒนคติลภาวาทิ มาลินีโรสิต วิกลิตสทสา บังคับให้ใช้แต่ ก กา บังคับให้ใช้
 ก กา กน บังคับให้ใช้ ก กา กน กง บังคับให้ใช้ ก กา กน กง กค บังคับให้ใช้ ก กา
 กน กง กค กก บังคับให้ใช้ ก กา กน กง กค กก กบ บังคับให้ใช้ ก กา กน กง กค
 กก กบ กม อักษรกลอนค้าย ถอยหลัง เข้าคลอง และยัติภังค์

๓. กลอนกลบทที่ใช้กลไกทางระบบอักษร หมายถึง กลบทที่นำลักษณะการ
 เขียนตัวอักษรหรือรูปแบบในการเขียนอักษรมาเป็นกล มีทั้งหมด ๑๖ กลบท ได้แก่ กลบท
 สุนทรภศล ริมลาวาที อธิปทีอักษร กระจายนะมณฑล ถาวรธิดา โสภณอนุกุล
 อุษะเทภภูวิสาศ คอกไม้พวงคานอง ลิ่นตะกวดคะนอง นกกางปีก กลมกลืนกลอน
 เมฆลาเรียนแก้ว คุลาชอนลูก คมในฝัก ม้าลาพอง และงูกินหาง

๔. กลอนกลบทที่ใช้กลไกผสม หมายถึง กลอนกลบทที่นำโครงสร้างทาง
 ภาษามากกว่า ๑ อย่างมาใช้เป็นกล มีทั้งหมด ๑๑ กลบท ได้แก่ กลบทอักษรภศล
 สบัสบึง วิสูตรสองเซ นาคบริพันธ์ กบเดินกลางสระบัว จรุงคนายก พักพันร้าน
 นารายณ์ประลองศิลป์ หิมประสานสาย ศรีประดับ และศรีเพชรพวง